

లి
వ్య
ప
ర్శ
ని

రేశలింగంగారు

★

ఆంధ్ర

దయరచయితలసంఘం

“ప్రహసనములను నేను తేవలం చిన్నోపము
కొరకు మాత్రమేగాక అతిదాల్చిపివాహము. వృష్టి
వివాహము, కన్యాశుల్కముమొడితై నదురాచారము
లవలన అనర్థములనుజూపి జనులను వానినుండి
పిముఖులనుజేయు తలంపుచో కూడ వ్రాసితిని.

“పుండు పుట్టినప్పుడు దానినికోసి చికిత్సచేసి
మాన్వించక పుండేలేనట్లు నటించుటలో లోపల
కుష్టచుండగా పై పై నిరామయస్థితిలో నున్నట్లు
పొగడుచుండుటవలన లాభమెప్పుడునుగలుగనేర
దని నాయభిప్రాయము.” [స్వీయచరిత్రనుండి]

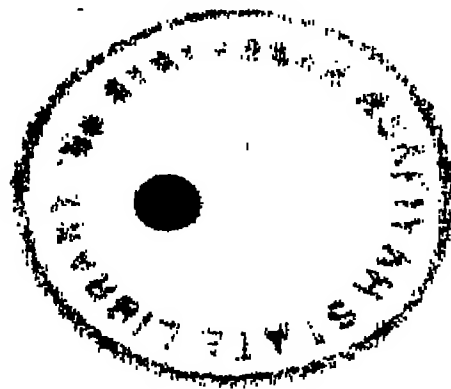
వీరేశలింగం ప్రహసనాలు

ప్రజాశక్తి బుక్

అవతారిక

తూర్పు గోదావరి

[కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి 25 వ వర్ణంతి
సందర్భంలో ప్రదర్శనయోగ్యంగా సవరించబడి, హితకారిణీ
సమాజ దర్శకత్వం అనుమతితో ముద్రించబడ్డాయి.]

ఆంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘం

గవర్నరు పేట : : బెజవాడ

★

విషయసూచిక

---

1. మునిసిపల్ నాటకము	1
2. వినోదతరంగిణి	19
3. జమాబంది	28
4. గొట్టాలమ్మ నర్త	34
5. శకునాలు	37
6. శకుపోషణము	41

ప్రచురణ ప్రెస్
బెజవాడ

మునిసిపల్ నాటకం

ప్రథమాంకం

ప్రథమ రంగం

(బుచ్చయ్యపంతులుగారి చావడి)

[కమిషనర్లు బుచ్చయ్యపంతులుగారును, గున్నయ్యనాయుడుగారును, పోమిశెట్టి గారును, ఖదర్ సాహెబ్ గారును ప్రవేశిస్తున్నారు]

బుచ్చ :—నాయుడుగారూ : ఇప్పుడు మన మునిసిపాలిటీస్థితి ఏమీ బాగుండలేదు. అంతా కొత్త కొత్తవాళ్ళు, అప్రయోజకులు కమిషనర్ హోదాకు వచ్చారు. వాళ్ళకు నాలుగు డబ్బులు ఏరుకోవడమూ చేతగాదు. ఏరుకునేవాళ్ళనుచూస్తే ఓర్వనూలేదు :

గున్న :—టౌనయ్యా, వీళ్లమూలంగా మనవంటి వాళ్ళం నెలకు నాల్గారాళ్ళు తంటాలు వడుతూ ఉన్నాముకాని పెద్దమనుష్యులుగా ఉండేవాళ్ళకి చిల్లిగవ్వ దొరకడంలేదు.

పోమి :—ఇది మహాఅన్యాయంగా ఉంది : మనమందరంవేరి ఏదోరకంగా యీ కొత్త వాళ్ళను వదుల్చుకుంటేనేగాని మన మర్యాద దక్కదు. పూర్వం కొద్దిగానో గొప్ప గానో లాభం పొందని కమిషనర్లు ఒకరూలేరు. నామట్టుకు నాకు యావరేజిమీద నెలకు ముప్పైరూపాయలు కళ్ళబడేవి.

ఖదర్ :—మీకి ఏమిదొరికేదోకాని మాకి పావలా చేడాకంటే యెప్పుడూ ఎక్కువ చేతులో పడలేద్. అప్పుడూ మీరే అంతా దోచుకునేవోళ్ళు :

బుచ్చ :—సాహెబుగారూ : మనలోమనం దొమ్ములాడడం మంచిదికాదు. మనం యెంత తిన్నా తిన్నవాళ్ళమే : మనమందరం ఏకంగావుంటే ఇదివరకు విస్తారం దొరక్క పోయినా యిక దొరుకుతుంది.

ఖదర్ :—అరే : నేను ఏమీ అన్నానయ్యా : నాకి నెలకి పదిరూపాయలిస్తానని దస్తావేజు రాసీఇయ్యి. నేను ఎందులో దస్కత్ చెయ్యమంటే అందులో దస్కత్ చేస్తాన్.

బుచ్చ :—నరి, నరి: ఇందులో దస్తావేజులూ, దస్కులై చేయదమూకూడానా : కాస్త కాగితముక్కు మన విరోధుల చేతుల్లోపడితే వాళ్ళు మనకొంప తీసేస్తారు.

గున్న :—దాదాదు : అన్నతర్వాత రేనవమ్మను గనుక మనం వేయిమాటలు చెప్ప వచ్చునుగాని, కాగితంమీద ఒక్కఅక్షరం యెక్కించరాదు. అది వాళ్ళచేతుల్లో చిక్కిందంటే గొంతు పట్టుకుంటుంది :

భాద :—నరి, నరి, లేవమ్మా! మీరంతాయేకమై దబ్బుబొబ్బడం మొదలుపెట్టి మానెత్తికి పేడరాయవానికి ఏషాలేస్తూ ఉండార్. దస్తావేజు లేకపోతే ఎట్లా సమ్మకం కుదురు తుంది? కావలిస్తే దస్తూరీమాత్రం లేదనాదూ? మీ దస్తూరీని నాకు దస్తావేజు రాసివ్వండి. మీకంతగా మాటవచ్చేమాటుంటే యీ దస్తూరీ మీదీకాదని ప్రమాణం చేసి, వాళ్ళాలమై యిస్తానోలేదో చూద్దుకుగాని! ఎందుకయ్యా నీకీభయమ్? మొన్న హెడ్ గుమాస్తాగార్చి మాట వస్తుందంటే మనమందరం ప్రత్యక్షంగా ఎరిగించానిలో దస్తూరీ అతనిదికాదని వొక్కటాకీని పలకలేదూ : అప్పుడు, నిజం చెప్పినవాళ్ళమాతే అబద్ధం అయిందాలేదా? ఇందులోనూ అంతే అవుతుంది. రాసే యియ్యండి.

బుచ్చ :—మీకు వేయి పతాంలు. మీరు కలిసివచ్చినా రాకపోయినా కాగితం ముక్కు మీద ఒక్క అక్షరం రాయను.

భాద :—మీకీ డబ్బా ఇప్పిస్తామని యింతగా చెప్తువుండార్ గనక మీతో చేరుతూవుండా. ఈ అరుగుల్ తగాదాలో నాకీ ఏమీ యిస్తార్ :

గున్న :—ఈ కొత్తవాళ్ళ అడ్డంరాకపోతే మనకు పాతికరూపాయలు తక్కువగాకుండా వస్తవి. ఇందులో మన కత్తి చూపించాలి.

భాద :—ఒక్క చెబ్బని నెగ్గుతాం : అరే. సర్కార్ స్తలం కలుపుకున్నారన్నా, ఫది గజాల్ వీధి ఉండప్పుడు అందులో నాల్గుగజాల్ పోతే ఎవరికీ యిబ్బందిలేదని వాదిద్దాం. ఎందుకయ్యా అంత వెడల్పువీధీ? హక్కడికీ వీధీ హారుగజాల్ వెడల్పుంటుందిగా : ఏదీ మనవూళ్ళో నాల్గుగజాల్ వెడల్పుబండి వక్కటి చూపించు :

బుచ్చ :—సా హెబ్ గారూ! ఇందులో మనమంతా ఒక్కటాకీని పలకాలిమమండి! ఏమయ్యా మనవాళ్ళు వీరుగురువుండగా మనం నలుగురం మాత్రమే కనబడుతున్నాం. వాళ్ళు రాలేదేం?

సోమి :—వాళ్ళ పూచీ నాది. ఎట్లా పలికించమంటే అట్లా పలికిస్తాను. వాళ్ళతో ఏమీ చెప్పమన్నాలో చెప్పండి. మన విరోధులెప్పుడూ మీటింగుకురాదు. మన మందరం మీటింగుకు వెళ్ళితే రేపు మెజారిటీ మనదే అవుతుంది.

గున్న :—భేష్ : పంతులుగారూ, వీధి అరుగులవిషయమై యాభై రూపాయలకు తక్కువైతే వీల్లేనవి ఖచ్చితంగా యీ రాత్రే బేరమాడి సొమ్ము చేతుల్లో వేయించుకోండి. రేపు మీటింగునుంచి వచ్చేటప్పుడు యీ దారినే వచ్చి సొమ్ము పంచుకుందాం.

సోమి :—అప్పుడే తొందరపడకండి. మునుపటికాలంలో మేము ఎందరికో వుపకారం చేసి, వాళ్ళను బాగుచేశాం; మేమూ బాగుపడ్డాం. వెనక మా యిల్లు కట్టించుకున్నప్పుడు చేతిది దమ్మిడి ఖర్చయిందటండి. మునిసిపల్ సొమ్ములోనుంచి పదిరూపాయలు ఖర్చుపెడితే యిందులో యెవడి తాతసొమ్ము పడిపోయింది? ఒక్కవీధిని తాము కట్టించవలసివస్తే, కావలసిన దానికి నాలుగురెట్లు యెక్కువజేసి, బజారు ధరకంటే రెండింతలు ఖరీదు ఎక్కువ వుచ్చుకొని తెల్లవారేవరకు ఒక్కొక్క యింటిగోడలు లేవదీయించేవాణ్ని. దొరలు ధర్మాత్ములు గనక, వాళ్ళకు యీ మాయలూ, మర్మాలూ తెలిసేవికావు :

బుచ్చ :—మీరు, వెనుక దీపాలు పెట్టించేవారుకదా! అందులో ఏమాత్రం మిగిలేదండీ?

సోమి :—అందులో దీపం వక్కింటికి కనీసం రూపాయిపైగా మిగిలేది. ఇదిగాక యెనమందుగురు నొబ్బె ఎప్పుడూ మనయింట్లో పనిచేస్తుండేవారు. కమిషనర్లందరికీ యింటి దీపాల్లోకి చమురు యిందులోనుంచే స్వల్పంజేసేవాళ్ళం.

గున్న :—సరే. వెనకటి మాటలెందుకుగాని, మొన్న వారి స్థలానికి ఆవరణపు గోడ సంగతి ఏమైంది? అందులో మనకు యేభై రూపాయలన్నా దొరుకుతాయా?

సోమి :—అంతమట్టుకు దొరకొచ్చు. మనపూర్వ ఖాళీస్థలాలు చాలా ఉన్నాయి. ఏమైనా పెద్దమొత్తాలు దొరికితే యిటువంటివాటిల్లోనే.

గున్న :—మీ రోడ్డు కంట్రాక్టులో ఏమి దొరుకుతూఉన్నదండీ?

బుచ్చ :—ఇప్పుడు రేట్లు తక్కువైనాయి దనక కంట్రాక్టుదార్లు నూటికి పదిరూపాయల కంటే ఎక్కువ యివ్వడంలేదు. అవికూడా దొరక్కండా యీ కొత్త కమిషనర్లు వసులన్నీ తమలో వారిచేతనే చేయించడానికి రిజల్యూషన్లు చేయిస్తూ ఉన్నారు. అక్కడికి మేనేజరు మనవాడు గనక, వాళ్ళు మీటింగుకు రానప్పుడు ఒకటి, ఆరా రోడ్ల శురమ్మత్తులు మనమీద పెడుతుంటాడు. అడుగో! వెంకట్రావు వస్తున్నాడు. ఇప్పుడు మాట్లాడుకోకూడదు. రేపు చుట్టి యిక్కడే మీటాదాం. (అవి వెళ్ళుతున్నారు.)

ద్వితీయ రంగం

ము ని నీ వ ర్ న థ

[పైను పైనిచెంటుగానూ, మదనయ్యగానూ, నాగభూషణరావుగానూ, బుచ్చయ్య పంతులుగానూ, గున్నయ్యనాయుడుగానూ, సోమశెట్టిగానూ, భాదర్ సాహెబ్ గానూ మొదలైన కమీషనర్లు ప్రవేశిస్తున్నారు.]

బుచ్చ :—మేనేజరుగారూ : కామిశెట్టివీధి అరుగుల అర్జీ ముందుగా తీయండి.

మేనే :—అదే పైనవున్నదిగాని దానిలో యింకా కొంచెం తగాదాఉన్నది. పై మీటింగుకి నిలుపుచెయ్యాలి.

మద :—ఈ మీటింగులోనే పరిష్కారం కానియ్యండి. ఆ యింట్లో నేను వెనుక కాపుర ముండేవాణ్ణి. ఆ సంగతి నాకు బాగా తెలుసు.

గున్న :—అలాగైతే తీయండి : మేమందరంకూడా ఎరుగుదుము. అందరూ ఎరిగిన వారున్నప్పుడే యిదిపరిష్కారం కావాలి.

మేనే :—ఇందులో దస్తావేజులూ అవీచూడాలి. తొందరపడతారే ?

బుచ్చ :—(సోమిశెట్టిగారితో రహస్యంగా) ఇందులో మేనేజరుగారి చేతులోపడేది యింకా పక్కేదు. అందుకే యీ అభ్యంతరం. అమూడాకొడుకు యిచ్చేదంతా నిన్ననే ఎందుకీచ్చాడుకాదు :

సోమి :—(రహస్యంగా) నిన్ననే యిస్తానని పొమ్ము తీసుకు వెళ్ళాడు. కాని బేరం సొసాయించిందికాదు. పదిరూపాయలకు ఒప్పుకోలేదాయన.

మద :—దస్తావేజుల సంగతి నాకుతెలుసు. తీయండి.

సోమి :—నాకూ తెలుసుగా తీయండి.

మేనే :—చిత్తం : మనకందరికీ అభ్యంతరంలేకపోతే తీస్తాను. అవునోయి నీ స్థలం వెడల్పుత :

కామి :—పదిగజాలంది :

బుచ్చ :—వీకంతా బాగుగా జ్ఞాపకమున్నదో లేదో : జ్ఞాపకం లేదని చెప్పు :

సోమి :—తీస్తావేజుచూచి మనవి చెయ్యాలనిచెప్పు. ఊరుకుంటావేం :

మద :—నేనెరుగుదును. వెడల్పు పదిగజాలే. అతడు కమీషనర్ల కలవుపొందకుం ధానేనాయగు గజాలవరకు అక్రమించుకొని అరుగులు పెట్టినాడు. అవి తీసే యింటి.

కామి :—అయ్యా : నేను డివిజన్ కమీషనర్ల శలవు ప్రకారమే అరుగులు వేసుకొన్నాను. వారు స్థలం హద్దుచూపించి ఎండార్ప్ మెంటు పెనకనుంచి వంపిస్తాం వేసుకోవచ్చునని నెలవిచ్చారు.

బుచ్చ :—అవును, మేము ఎరుగుదుము గనక, నేనూ గున్నయ్యనాయుడుగానూ వెళ్ళి కర్రలుపాతించి హద్దు చూపించాము. ఇతడు అరుగులు హద్దులోనే వేసుకున్నాడు గాని ఒక్క యిరిచియైనా అవతలికి రానియ్యలేదు.

భాద :—ఔనయ్యా : అది మేమెరుగుదుం. అతడేమీ సర్కార్ స్థలమ్ ఆక్రమించుకోలేదు. రాజాగారివీధి మేమెరుగమటయ్యా ?

మదా :—అది రాజాగారి వీధి కాదండోయ్, నవాబుగారి వీధి : మీరు ఏదో మరోయంటి మాట అనుకుంటున్నారు.

భాద :—ఎవీదైతేనేమి ? నవాబ్ గారివీధి ఎరుగుదుం; ఆన్నిపీచల్ ఎరుగుదుమ్.

సోమి :—ఎవీదైనా అతను స్థలమాక్రమించుకోలేదు.

గున్న :—నేను స్వయంగావెళ్ళి చూచి పరిష్కరించి వచ్చినవాణ్ణి.

మద :—అయింట్లో కాపురమున్నవాణ్ణి నాకంటె మీకంటరికి మహాయెక్కువ తెలుసునా యేమిటి ? అసలాస్థలం మొట్టమొదట బిచ్చువారికి అమ్మిందెవరు ? మేముకాదూ : ఆ బిచ్చువారి దగ్గరనుంచే యితడుకొన్నాడు. రిజిస్టరీ దస్తావేజు తెప్పించి చూచి, ఏదీ యిప్పుడు వెడల్పు కొల్పించండి. నాల్గజాతు వెడల్పుపున్నదో లేదో కనబడుతుంది.

బుచ్చ :—అప్పటి గజాలు బహుపెద్దవీ! ఆ పదిగజాలూ యీ పద్నాలుగుగజాలూ వకటే నండి. ఏమోయ్! కామిశెట్టి కాదుబోయ్!

మద :—ఏదీ, పెద్దమనిషి కామిశెట్టి కన్యకామ్మవారి మొగంచూచి ఆమాట అవమవండి.

బుచ్చ :—అల్లాగైతే ఆ కొంతలో వీధి అరుగులు పడలేదు. ఆ నాలుగుగజాలూ వీధి అరుగులకొంత.

మద :—ఏమిటయ్యా! మునుపు ఆవక్కన అరుగులండేవిటయ్యా. అక్కడ గుమ్మమే లేదు.

సోమి :—అరుగులు ఉండేవికాని, యీమధ్య రోడ్డుయెత్తు ఎక్కువ కావడంచేత పూడి పోయినాయి. మదనయ్యగారూ! మీరెవరూ పుట్టకమునుపటినుంచీ నేనా స్థలాన్నెరుగుదును; అక్కడ అరుగులు పూర్వం వుండేవి.

బుచ్చ :—(మదనయ్యతో రహస్యంగా) బాబు సర్కారువీధి అక్రమించుకున్నాడుగాని ఎవరిస్థలమూ అక్రమంగా అక్రమించుకోలేదుగా ! ఇందులో మీకు ఏం నష్టం ఉంది ? మీదవాడు పెట్టుకొన్న గోడ అరుగులు తీసివేయ్యకుండా అనుగ్రహించి కాస్త పుణ్యం కట్టుకొందురా !

బాబ :—ఇందులో సర్కారుస్తలం కాస్త కలుపుకుంటేమాత్రం హెవరికి యిబ్బంది ఉందయ్యా ? వీధి కావాలినింత వెడల్పు ఉండాలి. అరుగుల్ వేసుకో అని అర్డర్ వేసి యివ్వండి.

వైస్ :—(ఇంగ్లీషులో) - వాటార్ ది కమీషనర్స్ నేయింగ్.

నాగ :—(ఇంగ్లీషులో) - ఇబ్బేట్ క్లియర్ సర్, దట్ హీ హ్యాస్ ఆక్యుపైడ్ దిప్లేన్. యూ మే ఆర్డర్ టు రిమూవ్ దోన్ పయాల్స్.

మేనే :—అరుగులు వారం రోజులలోగా తీసివేయవలసిందనీ, తీసివేయకపోతే ప్రావి క్యూషన్ చేస్తామనీ దొరవారు అర్థమవుతున్నది.

బాబ :—ఇది కేవలం అన్యాయం ! వాడినోట్లో మన్నావేస్తే మీకి హేంటీ వస్తుందయ్యా ?

బుచ్చ :—కామిశెట్టి ! మేము యేం చెప్పినా లాభంలేకపోయింది. నాలుగునెల్లు పూరుకొని యీ పంగతి ఉదహరించకుండా మళ్ళీ ఏటీషన్ యిచ్చుకో ! ఈ కమీషనర్లు రాని వమయం చూచి మేము మీ పక్షంగా ఉత్తర్వుచేస్తాం. ఇంతమాత్రంచేత నీవు అరుగులు తన్నివేయనక్కర్లేదులే !

మద :—అలా వల్లకాదు !

గున్న :—వల్లకాకపోవడానికి గవర్నమెంటువారు యేర్పరచిన కమీషనర్లము మేము అక్రమం చేసేవాళ్ళమా యేమిటి ? ఇందులో మామూల సాగకపోతే మాకు అవమానంగా వుంటుంది.

బాబ :—ఔను, బాగా పోట్లాడవయ్యా ! బాగా పోట్లాడవయ్యా !

బుచ్చ :—ఇందులో మనం వదిలిపెట్టి పూరుకోకూడదు. బాగా పోట్లాడవయ్యా !

సోమి :—పోట్లాడ్డం ఎందుకూ ? మెజారిటీ మనమేఉన్నాం. ఓట్లు పుచ్చుకుంటే తెలుస్తుంది. ఇందులో తప్పుకుండా డివిజన్ కమీషనర్ల యిష్టప్రకారం జరగాలి.

మద :—మీరు ఎంతమందివున్నా యిందులో న్యాయం చూడాలిగాని, సంఖ్యచూడ కూడదు !

గున్న :— మీరు మహాన్యాయం చూస్తున్నారు : మహా మహా కోర్టులో లంచాలు పుచ్చుకొని ఉపకారం చేస్తారు. అంతా మహా మడిగట్టుకొని కూర్చున్నారా ఏమిటి ?

భాద :— హెవళ్లకైనా హేమైనా దొర్కిపోతుందని ఓర్వలేని ముండాకొడుకుల్ అన్నింటి అడ్డం వస్తారే :

మద :— మాటలు తిన్నగరానీ : నీలాగు గడ్డితినే గాడిదలుంటే—

భాద :— అద్దో ! అద్దో ! మిగల్ మాటల్ రానిస్తూ ఉండావ్ ! రోరగారు వింటూ ఉండార్ ! నేను మేజిస్ట్రేటులో ఫిర్యాద్ చేస్తాన్. మీకీ అంతా సాక్షులయ్యా.

బుచ్చ :— చెయ్యండి. ఇలాంటి వాళ్లకు వక్కమాటు శిక్షైతే యిక ఎప్పుడూ మనకు అడ్డంరారు.

వైన్ :— ఎబ్బోర్డ్ ! నాన్ సెన్స్ ! ది కమిషనర్స్ ఆర్ క్వారలింగ్. ఐ యాం గోయింగ్ !

(అని కోపంతో వెళ్ళుకున్నాడు.)

ద్వి తీ యాం కం

ప్రథమ రంగం

[ధర్మచావడి]

(పోలిశెట్టి. రామిశెట్టి. గురయ్యనాయుడు. భీమలింగం, కూర్చుండియుండగా వంకాయల చంద్రమ్మ ప్రవేశించింది.)

పోలి :— రామిశెట్టిగారూ : మీరు నాలుగురోజులనుంచీ దుకాణం వదిలిపెట్టి తెగతిరుగుతున్నారు. మీ వ్యవహారం పరిష్కారమైందా ?

రామి :— తడిమన్నంతా పొడిమన్ను అయ్యేటట్టుగా యీ నాలుగురోజుల్నుంచీ మేనేజరు గారింటి చుట్టూ తిరగ్గా తిరగ్గా ఒక్క శతమానంతో యివ్వాల పరిష్కారమయింది. మా పేర్లు లిస్టులోనూంచి తీసివేశాడు.

పోలి :—ఈ మునిసిపాలిటీ మహా ఆక్రమంగావుంది. అన్యాయంగా ప్రజలసొమ్ము చాలా దోచుకుంటున్నారు. ముందటియేడు మేనేజరు బోలెడు సొమ్ముతని, ఆసంవత్సరం కాస్త పన్ను తగ్గించినట్టే తగ్గించి, నిరుడు మళ్ళీ హెచ్చుచేసి జాబితాలో రాసి నోటీసు పంపించాడు. అందుమీద మదనయ్యగారితో మొత్తుకుంటే నీవు వక్కాదమ్మిడి ఎవరికి యివ్వవచ్చు. అప్పీలు చేసుకోమని నెలవిచ్చారు. అప్పీలు చేసుకుంటే నా అదృష్టంచేత నలుగురూ మంచి కమీషనర్లు రావడంచేత, హెచ్చుచేసిన సొమ్ము కొట్టివేసి ఎప్పటిపన్నే వాయించేశారు. ఇలా ప్రయివేటుగా వాళ్ళకూ వీళ్ళకూ దర్శించుకోవడంకంటే పబ్లికుగా అప్పీలుచేసుకుంటే పన్ను తగ్గుతుంది. మేనేజరు ఇద్దరు కమీషనర్లుచేరి యీ జాబితాలు ఊరికే తయారీచేసి పదిమంది వర్తకుల్ని పిలిపించి, మేతవేసిన వాళ్ళపేర్లు తొలగించి వెయ్యనివాళ్ళపేర్లు మీటింగులో పెడతారు !

రామి :—దొనెను ! ఆ మాట నిజమే ! కాని అంత ధైర్యం యెవరికుంటుందీ ? పంకాయల పాపిశెట్టివద్ద పాతికో, పరకో లంచంపుచ్చుకొని పన్నెంతో తక్కువగా కట్టారు. ఈ ఉద్యోగుల్లో కక్షకట్టవంకంటే, వాళ్ళచేతులో ఏదో తృణమో పణమో పెడితే ఎందెందుకైనా మంచిది. వాళ్ళు తలచుకుంటే ఎప్పుడైనా కాస్త ఉపకారం చేస్తారు. మొన్న మాబావమరిది మామూలు యిచ్చాడుకాదని యింటిముందు పెంట వేశాడనీ, విచ్చతవ్వతో కొల్పాడనీ, కేసుపెట్టి అరవైరూపాయలు వదిలించాడు. మొదటే ఆకాస్తా వాడిమొహాన కొడితే !

పోలి :—మనం తిన్నగాఉంటే ఎవరికీ యుడియనక్కర్లేదు. మనదగ్గర విచ్చతవ్వలు ఎందుకు ఉంచుకోవాలి? తర్వాత కచ్చేరీలచుట్టూ యెందుకు తిరగాలి? మనం న్యాయంగావుండి పన్ను ఎక్కువ కట్టినప్పుడు అప్పీలు చేసికొని మన లెక్కలు దాఖలుచేస్తే పన్ను ముదరాయివ్వక ఏంచేస్తారు !

రామి :—న్యాయంగా ప్రవర్తనై వర్తకమే సాగదు ! ప్రతిదానిలోనూ కొంచెం అబద్ధం ఉండాలి. మొన్న నర్సయ్య తనకు ఆక్రమంగా కట్టినపన్ను యాభైరూపాయలూ తీసివేయవల్సిందని న్యాయమైన లెక్కలు దాఖల్చేసి, అర్జీ యిచ్చుకుంటే అందరూ యెరుగున్నసంగతేగా, కమీషనర్లంతాచేరి అప్పీలు కొట్టివేసి పన్ను వాయించేశారు. అందులో ఎంతన్యాయం జరిగిందీ ! ఇలాంటివే లక్షలున్నాయి. చమయ్య గురయ్యనాయుడుగారూ మీ అభిప్రాయం ఏమిటి ?

గుర :—నేనూ మీ అభిప్రాయంతోనే ఏకీభవిస్తాను. మనం ఎలాగో ఒకలాగు మంచి తవంగా ఉద్యోగస్థుల్ని సమాధానపరచుకోకపోతే వాళ్ళుపెట్టే తంటాలు మనం వదలేం.

పోలి :—మనకు కొంచెం నష్టంవచ్చినా న్యాయానికి కట్టబడి వుండాలి. కొన్నివేళ్లలో తప్పిపోయినా సాధారణంగా న్యాయమే అక్కరకువస్తుంది.

భీమ :— అమ్మమ్మా ! అల్లా అనరాదు. ఈ పూళ్ళో మునిసిపల్ కమిషనర్ కందుల పోమిశెట్టి దగ్గరవున్న డబ్బు. న్యాయంగా ప్రవర్తించే మీలో ఎవరివద్దనైనా వుందేమో చెప్పండి ? లోకంలో డబ్బుంటేనే అన్ని గౌరవాలున్నా :

పోలి :—వెధవడబ్బు : అటువంటి డబ్బులేకపోతేనేం ? గుణం ప్రధానంగాని డబ్బు ప్రధానం కాదు. డబ్బుమాటచెప్పవస్తే మనపూళ్లో బోగం చంద్రముఖి దగ్గర కావలసి నంత డబ్బుంది.

భీమ :—నేను చెప్పింది ఒక్క డబ్బుమాటేకాదు. ఎందులోనూ బంగారానికి బంకంపొడి వేసినట్టుగా ఎంతనిజమైనా మధ్యనాలుగు అబద్ధాలు వేస్తేనేగాని ఆతడడు. న్యాయంగాపోతే అన్నీతంటాలే. అన్నీ విరోధాలే : కేవలం సత్యంతోకూర్చోక కొంచం లొక్కంకూడా చూడాలి. మనపట్టిల జాబితాలు అందరికీ నిజమైనవి చూపిస్తామా ? మన దగ్గర వుంచుకునేదివకటి. యితరులకు చూపించటానికి తయారు చేయించేది ఒకటిని : మనం రూపాయికి రూపాయిపావలావేసి, వచ్చిన వారికి రూపాయిబేడ కాడికి యిచ్చి అయినా ఎంతో లాభం చేసినట్టు కనపరచాలి. మళ్ళీ మునిసిపల్ వారు ఎక్కువ పన్ను కట్టకుండా మనం రోజుకి యాభై రూపాయల సరుకు అమ్మితే. యిరవై రూపాయల గొమ్మే అమ్మినట్లు పైకి కనబరచి మన రోపాయికారి లెఖ్ఖలో తగ్గించివేసుకొని రహస్యంగా ఉంచుకోవాలి. ఇటువంటి రహస్యాలన్నీ మనలో మనం ఉంచుకోవలసిందేగాని, పబ్లిక్కురో చెప్ప తగినవికావు.

పోలి :—మనం యిన్ని దగాలుచేసి యిన్నితంటాలు పడినా మనలో వక్కడిదగ్గర పట్టు మని పదివేల రూపాయలులేవు : ఎన్ని చెప్పినా ఎప్పుడూ న్యాయమే చివరికి అక్కరకు వస్తుందని నానమ్మకం : ఏం చంద్రమ్మా ! అట్టే నిల్చున్నావ్ ? నీకూరగాయల వ్యాపారంలో లాభం బాగా వస్తోందా ?

చంద్ర :—ఏమి లాభమండిబాబూ ! అడ్డమైన గాడిదకొడుకులూవచ్చి మమ్మల్ని బెదిరించి, అదిరించి కాయా. గట్టా లాక్కుపోతూఉంటే మాకు ఆమ్మడానికి ఏముంటుంది ? లాభమేముంటుంది ? ఏమిటో పూర్వంనుంచీ చేస్తూన్న వృత్తి కావడంచేత విధవ రేక యీడ్చుకొస్తూ ఉన్నాను. దిక్కుమాలినంత పన్నుంది. పన్నే చెల్లక పుస్తే, పుడకా తాకట్టుపెట్టి సర్కారుకు బాకీ లేకుండా చెల్లిస్తూవున్నా.

పోలి :—నీవు ఎప్పుడూ పుచ్చువంకాయలూ, చచ్చుదీరకాయలూ, కుళ్ళు అరటిపళ్ళూ దుకాణంలో ఉంచుతావుకాని మంచివి నీ దుకాణంమీద కనబడవు.

చంద్ర : — మంచిపట్నా, కాయల గుమాస్తాలూ, యినస్సెక్టర్లూ, బంట్లోతులూ పదిమంది యెగబడి గంప దింపడంతోపే యెగరేసుకపోతారు. అమ్మదానికి చచ్చువీ పుచ్చువీ గాక మంచివి ఎలాగ ఉంటవంటి దాటూ :

పోలి : — అలాకాదు. కూరలూ, పట్నా నీవు మంచివి తెస్తే మునిసిపల్ కిచ్చోగ్రస్తులు అడిగి పోతారని నీవు యెప్పుడూ గంపలో పనికిమాలినవే పెడతావు.

చంద్ర : — రామ రామా! అలాచేస్తే పాపంరాదు నాటా! మేనేజరుగారు యిప్పుడు పది రూపాయలు తెచ్చుకుంటేనేగాని పన్ను ఎక్కువ చేస్తామంటున్నారు. ఎవ్వరి కైనా అర్జీ యిచ్చుకుంటే కార్యం వుంటుందా బాబూ?

పోలి : — నీవు వక్కలెవూ అర్జీ యిచ్చుకోవడంరాదు! పదిమందిచేరి మహజరుపెడితే లాభం ఉంటుంది. రామిరెట్టిగారూ! యిలాంటి ఆక్రమాలు జరుగుతున్నప్పుడు మీరందరూచేరి మహజరువిషయమై ఏమైనా గట్టిగా అలోచించరాదు?

రామి : — కిచ్చోగ్రస్తులమీద మహజరుపెట్టి మనం యీవూళ్ళో రెండురోజులు కొంప కట్టుకొని కాపరం చెయ్యలేం! అయ్యో! మేనేజరుగారు అఫీసుకెళ్లడానికి వస్తున్నారు. మనమందరం ఇక్కడ గుంపుచేరివు. తే ఏదో గూడుపులాణీ చేస్తున్నామని కొంప తీసివేస్తాడు. ఆయన అసాధ్యుడు! వెళ్ళిపోదాం రండి! (వెళ్ళిపోతారు.)

ద్వితీయ రంగం

ము ని సి ప ల్ ఆ ఫీ సు

[మొదటి గుమాస్తా సుబ్రహ్మణ్యంగారు, రెండోగుమాస్తా వెంకయ్యనాయుడుగారు, మూడోగుమాస్తా అచ్చయ్యశాస్త్రిగార్లు ప్రవేశిస్తున్నారు]

సుబ్ర : — వెంకయ్యనాయుడుగారూ! మేనేజరుగారు భోంచేసి పరుండి నిద్రతీసి విక్కి, నీర్లి తమ చిత్తంవచ్చినప్పుడు అఫీసుకువస్తారు. ఇప్పుడు వన్నెండుదాటినా యింకా రాలేదు. మనలను మాత్రం పొద్దున్నా, మధ్యాహ్నంకూడావచ్చి పనిచేయమని కోమి వేపుకుంటున్నాడు.

వెంక : — అవును! డబ్బూ దస్కం వస్తే దొబ్బడం ఆయన. అడ్డమైన వెట్టివాకిరీ చెయ్యడం మనం! దొర గుడ్డివాడు గనక సాగిపోతోంది.

అచ్చ : — మునుపు తాను పదులు పుచ్చుకున్నా, నూర్లు పుచ్చుకున్నా. అడపాదడపా మన చేతుల్లోకూడా రెండు రూపాయలు పెట్టేవాడు. ఇప్పుడు అవీలేవు!

సుబ్ర :—మొన్న పోలు కంట్రాక్టరుకు, నాలుగువందలు రిమిషన్ యిప్పించినప్పుడు బెత్తుల్లాగా నూరురూపాయలు ఒక్కసారి పోస్టు పోసుకున్నాడుగదా. అందులో సుబ్రహ్మణ్యంగారూ కారకొనుక్కోండని వక్రపావరాదబ్బులు చేతులో పెట్టిన పాపాన పోయినాడటయ్యా ?

వెంక :—ఆయన ఎంతవచ్చినా గళగ్రాహిగా మింగివేస్తూవుంటే, మనం చాటున గుటకలు మింగుతూ కూర్చుంటాం. ఏం ప్రయోజనం ? మీకు మగతనం ఉంటే ఏది ? మాకుగూడా భాగంయివ్వలసింది, యివ్వకపోతే మీరు లంచాలు తింటూన్న సంగతి కమీషనర్ల నోటీసులోకి తెస్తామని మీలో యెవరైనా గట్టిగా అడగరాదు ? మీకు నోట్లో నాలుకలేదు. పైకి రావడానికి చేతగాక మునుగులో గుడ్డులాడతారు.

సుబ్ర :—మనం కమీషనరుతో చెప్పుకోడానికి వాళ్లకు ఒకటి దిక్కున్నదీ? అదిరించి, బెదిరించి అది చేయలేదనీ యిది చేయలేదనీ దొరతో ఏతూరించెప్పి చీవాట్లు పెట్టిస్తాడు. ఇక కొందరు కమీషనర్లు, యితనూ మమేకమే! డబ్బువచ్చేసని వీడైనావుంటే యీ కమీషనర్లు వుండకుండా వుండరు. ప్రజాక్షేమం విచారించవలసిన కమీషనర్లే యీ ప్రకారంగా పావలాకాడినుంచి వందలవందలు లంచాలుమేసి అక్రమాలు చేస్తూఉంటే, యిక ప్రజలకు ఏమిన్యాయం జరుగుతుంది?

అచ్చ :—ఇటువంటి కమీషనర్లను వేయడం గవర్నమెంటువారి తప్పిదం. ఈ కమీషనర్లలో యిలాంటి ఏడుపుండబట్టే మేనేజరు నిర్భయంగా జుట్టు విరబోసుకొని తిరుగుతున్నాడు !

సుబ్ర :—వెంకయ్యనాయుడుగారూ : పూర్వం పిటీషన్ ఎండార్స్ మెంట్లమీద వచ్చే మామూలు మీకు వదిలిపెట్టేవారు కదండీ ?

వెంక :—అది ఎంతండీ ? నెలకు నాలుగైనా తిన్నగా వచ్చేవికావు. జరూరైన పిటీషన్ వుంటే మామూలు పావలాయించి పేగిరం పట్టుకవెళ్తారు. అబిచ్చపు రూపాయలు నాలుగుకూడా యేడాదినుంచి ఆ మహామభావుడే మింగుతున్నాడు. నా అదృష్టంగా వుంటే ఏ చాటునో నాలుగు రూపాయలు యేడుకోలేకపోలేను!

అచ్చ :—మీరు మొదటినుంచీ ఉన్నారగునుక ఎలాగో నాలుగురాళ్ళు లాగగలరు. ఎందుకూ పనికిరాని నిర్దేశుణ్ణి నేనే! పోనీలెండి. నాకు సైవమిచ్చిన యీ పది రాళ్ళు చాలు. మేనేజరుగారికి బాగా దొరికేది ఎందులోనండీ ?

సుబ్ర :—ఒకదానిలో ఏమిటి ? అన్నిటోను దొరుకుతుంది. రోడ్డు కంట్రాక్టులో పగానికి సగం లాభం! అందులో కమీషనర్లు సగమూ, ఈయన సగమూ కడతేరుస్తారు : కంట్రాక్టర్లందరికీ రోపాయికారీని యీ కమీషనర్లతోనూ, మేనేజరుతోనూ భాగం ఉంటుంది. కొత్తగా స్థలాలివ్వడంలో మరీ లాభముంటుంది. కొందరి కెంతో కాలం

నుండి పన్నులు యివ్వనివారిని, ఏమైనా పుచ్చుకొని, ఏళ్లకొద్ది ప్రాసీక్యూషన్ చెయ్యకుండా ఊరుకొని ఎప్పుడో రానిబాకీలక్రింద కొట్టివేస్తారు. అఖరుకు చచ్చు స్కూలు మాస్టర్లవద్ద రిసల్టుగ్రాంటులో కూడా నూటికి పదిహేపాయల చొప్పున కమీషన్ పుచ్చుకోవడే గ్రాంట్లవ్వడం. ఇవిగాక ఈయన సొంతంగా కడతేర్చేవి యిటుకామలు, పెంకామలు. పెళ్ళిపందిట్టా మొదలైనవాటి బాపతు కావలసినంత ఉంటుంది. ఈయన దయతలచి చితాను ఎంత జమకడితే అంత : లెక్క అడిగే వారెవ్వరూ ?

అచ్చ :—ఈ అన్నిబాపతులూ కలిసి నెలకు నూరు గిడతవండి ?

వెంక :—ఎక్కడినూరు ? నూటయ్యభైకి పైమాటేగాని తక్కువకాదు. ఈ బాపతులన్నీ నాచేతికివస్తే నూటయ్యభైకాడికి యివ్వడానికి నేను నాలుగు సంవత్సరాలు కంట్రాక్టు రాస్తాను. అడుగో, బడేసా హెబు : మేనేజరుగారి పెట్టె తీసుకొస్తున్నాడు. మనం నోరెత్తితే రిపోర్టు వెళ్తుంది. మీరు పని చూచుకుంటూ వుండండి.

తృతీయ రంగం

(లక్ష్మీనారాయణగారి యిల్లు)

[కమీషనర్లు లక్ష్మీనారాయణగారు, బుచ్చయ్యపంతులుగారు, గున్నయ్యనాయుడు, భారత్ సా హెబుగారు, మేనేజరుగారు, ప్రవేశిస్తున్నారు]

లక్ష్మీ :—ఏమండీ మేనేజరుగారూ : రోడ్లమీద యెందుచెట్ల కర్రలన్నీ మీవరకేనా? మా కేమైనా నాలుగు కావిక్కు.....

మేనే :—ముష్టికర్రలు : అవేమీ కర్రలండీ. బాడిదచెక్కబూ, మర్రికర్రలూ, రావికర్రలూను : కావలిస్తే పల్లపువీధిలోని రెండుచింతలు కొట్టించుకుపోరాదు : ఇందులో శానిటరీ యినప్పెత్తరుకు పదిమోపులు పంపితేనేకాని శాంతించడు.

లక్ష్మీ : - అల్లాగే పంపిద్దాం. దాని ముండామోసిన కర్రలు. అల్లాగే పంపిద్దాం : రేపు దీపాల కంట్రాక్టరు తాలూకు పదిమంది చాకలివాళ్లనిపంపి సాయంత్రానికి ఆరెండు చెట్లూ కొట్టించండి. కర్రలుపోకుండా డివిజన్ బంట్రోతుల్ని దగ్గరుండమని ఆర్డరు వేయండి.

మేనే : - వాళ్ళంతా మహా పొగరెక్కి ఉన్నారు. మనమాటంటే బొత్తిగా లక్ష్యంలేదు.

లక్ష్మీ :—వాళ్ళకు వెయ్యి పనులున్నావరే : అన్నీ కట్టిపెట్టి ముందుగా యీ పని చెయ్యి మనండి. కమీషనర్ల పనికంటే తక్కిన పనులు ఎక్కువండి : చెప్పిన పని చెయ్యకపోతే నాతో చెప్పండి. వాళ్ళ రోగం కుదిరిస్తాను.

మేనే :—అలాటి పనులు చేయడానికి మీలో ఐక్యత ఉండాలి. మళ్ళీ వాళ్ళ వచ్చి మీ ఇంటిచుట్టూ తిరిగి కాళ్ళూ, కడుపు వట్టుకోవడంతోనే మొహమాట పడతారు. వీడి : యిప్పుడు గంగులు మీద రిపోర్టుపెట్టి రేపటి మీటింగులో అతనిపని తీయించి వేయండి : మీశక్తి చూద్దాం :

లక్ష్మీ :—నరే యీసంగతులు అటుంచండి. ముందు మనం వచ్చిన పని కానివ్వండి.

మేనే :—నాకు కబురంపిన పనేమిదో శలవియ్యండి :

లక్ష్మీ :—చల్లకువచ్చి ముంతదాచడమెందుకూ ? బుచ్చయ్యవంతులుగారూ : మనం వచ్చిన పని చెప్పండి.

బుచ్చ :—మీరే చెప్పండి.

లక్ష్మీ :—ఎవరు చెప్పినా వకటే కదండీ. మీరే నెలవివ్వండి.

బుచ్చ :—అలాకాదు. మేమందరమూ మిమ్మల్ని కోరాము.

లక్ష్మీ :—అలా అయితే వినండి. ఇప్పుడు మనకు వచ్చే లాభంకొ నాలుగోవంతు మేనే జరుగారూ, మూడువంతులు కమీషనర్లూ పంచుకోవడంచేత మేనేజరుకి చాలా ఎక్కువ ముట్టుతోందని వీరంతా చెబుతున్నారు. కమీషనర్లకంటే మునినివల్ నొక్కక్కెక్కువ ముట్టడం నాకూ న్యాయంగాలేదు.

మేనే :—మీరనేమాటలు నాకర్థం కావడంలేదు.

లక్ష్మీ :—మేమనేది మరేమీలేదు. మీకు ఎక్కువగా ముడుతూఉన్నది గనక నాలుగోవంతు మానివేసి, ప్రతిదానిలోను ఎనిమిదోవంతు పుచ్చుకోవడం న్యాయమని మా అభిప్రాయం!

మేనే :—ఎవరిపుణ్యం బాగావుంటే వారికి ఎక్కువ దొరుకుతుంది. అందుకు మనం ఏంచేస్తాం ? నాకు భాగం లేకుండా మీకు దొరికే బాటలు ఎన్నిఉన్నాయి? దొర దగ్గర సంచాయషీచెప్పి అన్నీ ప్యాన్ చేయించడం డ్యూటీ నాదిగనక నాకు యెక్కువ దొరకడం న్యాయమే : అందులో ఏమైనా అవకతవక జరిగితే తంటా దొరకు వస్తుందా మీలో ఎవరికైనా వస్తుందా ? దొరకు మాటవచ్చినప్పుడు దొర యిలా ఎందుకు చేశావని మిమ్మల్ని అడుగుతాడా, వన్నడుగుతాడా : జవాబుదారీ పనంతా నాది : ఇందులో మీరేమీ ఆశపడకండి :

లక్ష్మీ :—అవేమి మాటలయ్యా : ఆ బెదిరింపులన్నీ కట్టిపెట్టండి. మాకు దొరక్కపోతే మీకుమాత్రం దొరుకుతుందా యేమిటి ?

మేనే :—మర్మమంతా నాచేతులో ఉన్నప్పుడు, నావద్ద గడుసుతనం మాటలు చెప్పకండి. విడిషనర్లు మీరూ, ఏకమై సర్కారుస్థలాలు బేవారన్ స్థలాలూ, దాచివేసినై ఎన్ని వున్నవి? అవన్నీ పైకితీస్తే మీరండరూ వక్కసారి శంకరగిరిమానాలు వట్టి పోవాల్సివస్తుంది. తాబేదారుగా ఉండి పొరచెప్పినవనల్లా చేసేవాడికి నాజవాబుదారీ యేముంది? పోతే మీరుపోతారు, వారు పోతారుగాని నాకేమీ పరవాలేదు. ఎక్కడైనా పిల్లగండమూ, తల్లిగండమూ ఉంటుందికాని, మంత్రసాని గండంఉండదు!

లక్ష్మీ :—మేనేజరుగారూ! పోనీయండి. మీ అభిప్రాయం కనిపెడదామని అల్లా పరాచ కానికి అన్నాంకాని. మీరు పుచ్చుకొమ్మంటేమాత్రం పుచ్చుకుంటామాఅండి? మీమాట దక్కించుకోలేకపోయారుగాని! సరే, ముందు జరగవలసిన పనేమిటో చెప్పండి.

మేనే :—అది ఏవిషయమో మీరే చెప్పండి.

లక్ష్మీ :—సంవత్సరం ఆఖరుగనుక పన్నులు కొత్తగాకట్టేవి, రివెన్యూదేసేవీ చాలాఉన్నవి. ఇందులో మనకు పోలేరుసొమ్ము దొరుకుతుంది. తర్వాత అప్పీళ్ళలో కావలసినవంత సొమ్ము వస్తుంది ఇంకా అనేకదాపతులుఉన్నాయి. నేను నవ్వుతూ అన్నమాటలు విజంగా పట్టుకుంటే ఉభయలకీనష్టం. కాబట్టి మనమంతా చురుకుగా పనిచెయ్యాలి.

మేనే :—ఇప్పుడు నేను దొరగారింటికి వెళ్ళవలసిన అర్హులువని వకటుంది. నాకు కష్టానికితగ్గ రాబడిలేదు, ఇందులో నాకు సగంవంతు వదిలిపెడితేనేకాని వీలులేదు. ఆలోచించండి. వెళ్లొస్తా. (అని వెళ్ళుతున్నాడు.)

తృ తీ యాం కం

—+—

ప్రథమ రంగం

(గోవిందరాజులుగారి యల్లు)

[కానిటరీ ఇనస్పెక్టరు, బంబ్రోతు మల్లయ్య, గోవిందరాజుగార్లు ప్రవేశం]

కాని :—గోవిందరాజులుగారూ! మీరు సర్కారు ఉత్తర్వు లేకుండా చురుగులూ, గోడ కట్టించుకుంటున్నారు, పని ఆపు చేయించండి.

గోవిం :—లేదండీ, ఇదుగో నేను ఎందార్సొమెంటు వుచ్చుకొని మరీ పని ఆరంభ చేశాను. ఈ ఎందార్సొమెంటుకోసం, పదిరోజులు మేనేజరు యింటచుట్టూ తిరిగి తిరిగి విసుగుపట్టి, యిలాంటి తగలాటం వస్తుందనే రెండూచూపాయిలు సమర్పించుకొని, నిమిషాలమీద అర్థరు వేయించుకొని, మరీ వచ్చాను. కావలిస్తే ఎందార్సొమెంటు చూడండి:

శాని :—చూడనక్కర్లేదు. దాంట్లో మీస్థలంలో గోడా, అరుగులూ పెట్టించుకొమ్మని ఉంటుందికాని, అంతకంటే మరేమీ ఉండదు. మీరు సర్కారు స్థలం అక్రమించుకున్నారు. పని ఆపుచేయించండి. మల్లయ్యా : కూలివెళ్లతో పని మానివేయ్యమని చెప్పు.

గోవిం :—లేదండీ : మేము సర్కారుస్థలం ఒక్క అంగుళమైనా కలుపుకోలేదు. వీధి వికాలంగా ఉండాలే అని మాస్థలమే అరగజం వదిలిపెట్టి అరుగులు రోపలికి కట్టిస్తున్నాను. ఇదిగో : మాపాత హద్దులు చూడండి.

శాని :—మా కదంతా తెలియదు. మీరు చూపించే పాత ఆనవాళ్ళు మీ రెప్పుడో మట్టివేసి పెంచినవికాని నిజమైనవికావు.

గోవిం :—స్పష్టంగా కనబడుతున్న గోడముక్కలు నిజమైనవి కావూ ? ఏ ఆనవాళ్ళూ లేదీ అందరి స్థలంకంటే ముందుకు జరుపుకుని నెల్లాళ్ళ క్రిందట వీధిమీదికి తోసుకొని వచ్చేలాగు పెట్టుకొన్న వెంకట్రావుగారి అరుగులు సర్కారు స్థలం కలియకుండా కట్టుకున్న నిజమైనవా ? మా విషయంలో నిజమైన దానికి యంత తంటాలు పెడుతున్నారు దేనికండీ ? వెంకట్రావుగారి విషయంలో ఎందుకు వూరుకున్నారు ?

శాని :—ఇతరులమాట వదిలిపెట్టి, మీమాట మీరు చూచుకోండి. ఆయన సర్కారుస్థలం ఏమీ కలుపుకోలేదు. మారుమాటాడక తక్షణం పని ఆపుచేయించండి :

గోవిం :— న్యాయం బహుబాగా ఉన్నది :

శాని :—సర్కారు సొమ్ము తింటున్నందుకు మేము న్యాయంగా పనిచేయాలి. మల్లయ్యా : మనకు మాటల్తో ప్రయోజనమేమిటి ? వాళ్ళనుపిలూ, పేర్లు వ్రాసుకొని మేజిస్ట్రేటు వద్ద ప్రాసిక్యూటుచేద్దాం. మీరు మా మాట వివకుండా విర్లక్ష్యం చేసినట్లయితే జుల్మానా పడటమే గాకుండా అరుగులూ గోడా పడగొట్టించివేస్తాం సుమండీ : (అవి కొంతదూరం నడిచి, మల్లయ్యా : అవి పిలుస్తాడు.)

మల్ల :—చి త్తం : వస్తున్నానండి — గోవిందరాజుగారూ : ఆయన రిపోర్టుచేస్తే మీకు చెడ్డతంటావస్తుంది. ఏదో మాట్లాడి నాలుగురాళ్లు పారేస్తే సరిపోతుంది. ఏదో ఆలా చెయ్యండి.

గోవిం :—అయ్యా : ఇనన్పెక్టర్ గారూ : మనవండి : (అని త్వరగానడుస్తాడు)

శాని :—ఏమయ్యా : ఇంతలోకే ఏంమనవి వచ్చింది ? నాకు అవతల చాలా పనుంది.
త్వరగా చెప్పండి.

గోవిం :—తమకు ఏమైనా యిచ్చుకుంటాను. అభ్యంతరం చెప్పక పనిసాగించుకోడానికి నెలవిప్పించండి.

శాని :—ఈమాటే చాటుకు పిలిచి మొదటే చెప్తే! మేనేజరు శానుమాత్రం దొబ్బి మాకు నున్నాచుట్టదలచుకున్నాడూ ? అతను మిమ్మల్ని బుట్టలో పెడితే, పేము లోక మంతటినీ బుట్టలో పెట్టేవాళ్లం. తెల్లవారిలేస్తే మాకిదేవని. చాలా పొద్దెక్కింది. ఆరస్యంచెయ్యక మీరేమిచ్చేదీ చటపటా చెప్పివేయండి.

గోవిం :—నాలుగు రూపాయలిస్తాను. తమరు అభ్యంతరం చెప్పక....

శాని :—పదిరూపాయలకు తక్కువ పుచ్చుకోవలసిందికాదు. అయినా తెల్లవారిలేస్తే ఒకచోటే తిరగవలసినవాళ్లం కాబట్టి ఒప్పుకున్నా.

గోవిం :—చిత్తం. అలాగే : నెలవు.

శాని :—బంబ్రోతుల మామూలు అందరికీ తెలిసిందే. నలుగురికి నాలుగు పావలాలు రూపాయికూడా మల్లయ్యచేతికివ్వండి. మల్లయ్యా : పంతులుగారితో వెళ్ళి వీధి చివర కలుసుకో త్వరగా !

మల్ల :—చిత్తం : (తిరిగివచ్చి శానిటరీ ఇనన్పెక్టర్ని కలుసుకొన్నాడు.)

శాని :—మల్లయ్యా : ఊళ్ళో ఏవీదిని యెవరు గోడలూ, అరుగులూ పెట్టుకుంటున్నా తక్షణంవచ్చి మాకు రిపోర్టుచెయ్యి : ప్రతి వీధీ, ప్రతిగల్లి తప్పకుండా తిరిగి, ఎక్కడ యెవరు కాస్త గోడ యిటుక కదిపినా తక్షణం మాకు రిపోర్టు చెయ్యాలని బంబ్రోతు లందరితోను చెప్పు! నీవు వెంటనే మాయింటికి రావాలినుమా : దొడ్లో పందిరి వెయ్యాలి. పాదులు పడిపోతున్నాయి. పందిరి జరూరు!

మల్ల :—వైన్. ప్రెసిడెంటుగారు నిన్నసాయంకాలం వడమటివీధిచూసి మహాగలీజుగా ఉంది. యివ్వాల నన్ను దగ్గర ఉండి తుడిపించమన్నారు. ఆపని చేయొద్దండీ !

శాని :—వెధవకుడువు ! ఆందులో ఏం దొరుకుతుందని? ఏదోఒకటి సమాధానం చెప్ప వచ్చులే! నిన్న తెచ్చిన గడ్డి ఒక్కఅవుకే సరిపోయిందికాదు! ఇవ్వాల నీవు పొంతంగావెళ్ళి పచ్చగడ్డి మోపులవాళ్లచేత తలా కాస్తా వేయించి పెద్దమోపు పట్టించుకురా. వాళ్ళు తిన్నగా వేయకపోతే రేపు వాళ్లపని పడదాం : (అని వెళ్ళు తున్నాడు.)

ద్వితీయ రంగం

[గోవిందరాజుగారి చావిడి.]

(కామిశెట్టి, గోవిందరాజుగారు, వెంకట్రాజుగారు, గంగయ్య నాయుడుగారు, వ్యాఘ్రావధానులుగారు, భీమారావు పంతులుగారు. మరికొందరు ప్రవేశిస్తున్నారు.)

కామి : — గోవిందరాజుగారూ! ఈరోజు మీటింగుకో చేయవలసిన పనేమిటి?

గోవిం : — మరేమీలేదు. మునిసిపల్ కమీషనర్లను యేర్పరచుకునే అధికారం జనులకు యిప్పించవలసిందని పన్నులుచెల్లించే రేట్ పేయర్లందరూ దస్కతులుచేసి గవర్న మెంటుకు మన గ్రామంనుంచి మహజరు పంపించాలి.

కామి : — తప్పకుండా! కమీషనర్లు మహా దోచుకొంటున్నారు నావద్ద.....

భీమ : — ఇలాంటి సంగతులు పదిమందిలోను చెప్పకు. తంటావస్తుంది.

గంగ : — నాకు తెలియక అడుగుతాను, కమీషనర్ల నేర్పరచుకొనే అధికారం ప్రజలకు యిస్తే దానివల్ల మనకు వాలి కే వైకుంఠం ఏమిటి?

గోవిం : — మదనయ్యగారూ, నాగభూషణరావుగారూ మొదలైన వారివంటి మంచి కమీషనర్లను మనం ఎన్నుకోవచ్చును, అటువంటివారు నస్తే అక్రమాలు ఏమీ జరగక, అందరికీ న్యాయం జరుగుతుంది.

వ్యాఘ్ర : — అటువంటివారేగనక కమీషనర్లయితే ప్రజలకు ఏమీ లాభముండదు. వాళ్ళకు దేవబ్రాహ్మణ భక్తిసున్న. నేను మొన్న యిల్లుకట్టుకొంటూ వీధి అడుగులకోసం సర్కారుస్థలం రెండుగజాలు యిప్పించమని బతిమాలుకుంటే తమ పుట్టిమునిగి పోయినట్టు వేదం చదువుకున్న బ్రాహ్మణ్ణి అనైనా చూడక పీల్చేదన్నారు!

గోవిం : — వీధిలో స్థలాలు కలుపుకుంటే వీధి యిరుకై, బళ్ళువెళ్ళటానికి యిబ్బంది కాదటయ్యా?

వ్యాఘ్ర : — ఏమీ యిబ్బందిలేదు. పూర్వో మా వీధికంటే యిరుకుసందులులేవూ? నాకు రెండుగజాలు స్థలంయిచ్చినా వకబండి నిరభ్యంతరంగా వెళ్ళవచ్చు; సర్కారు స్థలంగాని, వాళ్ళతాతలు సంపాదించిందిగాని ఏమైనా భూదానంయిస్తారా యేమిటి?

గోవిం : — సర్కారు స్థలమైతే మాత్రం! యుక్తాయుక్తాలు అక్కర్లే!

వ్యాఘ్ర : — వాళ్ళ యుక్తాయుక్తాలు ఏడిచినట్లే ఉన్నాయి. బ్రాహ్మడికి భూమి యిచ్చుకోవడంకంటే యుక్తమేమిటి? అడిగితే నాలుగు రూపాయలు వాళ్ళమొహాన పార వేయడానికికూడా సిద్ధపడ్డాను. నాలుగు డబ్బులు తినిఅయినా పరోపకారంచెయ్యని

కర్కొటకులు వీళ్లు! జుచ్చయ్య పంతులుగారు మహారాజు : వాళ్ళు పూజ్యోరేన
ప్పుడు నాకు అరుగులు శాంక్షన్ యిప్పించాడు. జుచ్చయ్య పంతులువారిలాంటి
ధర్మాత్ములుంటేనే ప్రజలకు లాభముందికాని, దయాదాక్షిణ్యాలరేని నాగభూషణ
రావుగారిలాంటి కర్కొటకులుంటే ప్రజలకు ఏమీ లాభంలేదు.

గోవిం :—ఇప్పుడు జరుగుతున్న అక్రమాలు లక్షలా. కోట్లా : వీడవాళ్ళు తాటాకు
గుడినెలు వేసుకోడానికి నెలపు వద్దనుంచి రోడ్లమరమ్మతు చెయ్యడానికి కంట్రాక్టు
వరకు అన్నీ లంచాలే :

గంగ :—మీ మాటకు అడ్డం వస్తున్నా. ఈ అక్రమాలన్నీ మనం యేర్పరచుకొన్నవాళ్ళే
చేస్తే :

గోవిం :—మనం ఏర్పరచుకున్నవాళ్ళు ఒక్కసారి అక్రమంచేస్తే రెండోసారి వాళ్ళను
మళ్ళీ ఎన్నుకోము. ఆ భయంచేత వారు జాగ్రత్తగా ఉంటారు.

గంగ :—మీరు నూరు చెప్పండి : లంచాలు పుచ్చుకునే వాళ్ళుంటేనే మనకు లాభం.
నాలుగురాళ్ళు తిన్నా మనకు ఉపకారం జరుగుతుంది. ఏమీ తినకపోతే వూరికే
పూరంతా తిరిగి కమీషనరుగా వెట్టిని చెయ్యడం వారికి కంచిగరుడవేవా
యేమిటి ?

వ్యాఘ్ర :—మీరు బహు బాగా అడిగారు : మీతో నేను పూర్తిగా ఏకీభవిస్తాను.

వెంక :—శాస్త్రులువారు బహు తెలిసినవారు! ఆయన చెప్పినట్లే మేము నడుచుకుంటాం.
మాకు యీ మీటింగు అబ్బిల్లేదు. వెళదాం పదండి :

గోవిం :—ఎన్నుకునే అధికారం మనచేతిలో వుంటే ఆ లంచాలు పుచ్చుకునే కమీషనర్ల
యినా మనం చెప్పినట్టు వింటారు. మహజరు తప్పకుండా పంపించాలి :

వ్యాఘ్ర :—మదనయ్యగారిని నాగభూషణరావుగారిని ఎప్పుడూ కోరకుండా ఉండేట్లు
యితే, నేను మహజరుమీద దస్కతుపెడతాను.

భీమ :—మహజరు తయారుచేయించండి. రేపు మళ్ళీవస్తాము. (అందరూ వెళ్ళిపో
తున్నారు.)

— తెర —

వి నో ద త ర ం గిణి

ప్రథమ రంగం

[ప్రదేశం - సోమయాజులుగారి యిల్లు]

(సోమయాజులుగారు ప్రవేశిస్తున్నారు)

సోమ :—(తనలో) వార్తకదళలో వివాహం చేసుకొన్నవాళ్ళ తిప్పలు యెక్కడా యిట్లాగే వుంటాయి. “అలుకాదిది వ్రాలు” అన్న సామెత యిప్పుడు అనుభవమౌతోంది. అయ్యో! అంతమంది వడ్డంటూంటే వినకుండా బుద్ధిగడ్డితిని అరేళ్ళపిల్లను వివాహమాడిన పాపఫలం అనుభవించక తీరుతుందా? దాని యవ్వనం అనుభవించాలని ఎంతవుబలాటవడినా, రాత్రి నాతో గదిలోవున్న నాలుగుమడియలూ మొఖంముడుచుకొని, ఎక్కడలేని చికాకువచ్చి ప్రాణాలు బిగవట్టుకొని మాట్లాడకుండా యమలోకంలో వున్నట్లుంటుంది. వశ్యోషధం ఇస్తానని ఒకవేరు చేతులోపెట్టి మొన్నటి జైరాగివాడు విష్కారణంగా నాలుగు రూపాయ రెక్తుకుపోయాడు. అదిగో సోమి దేవి చీపురుకట్ట పుచ్చుకొని వస్తూంది.

(సోమిదేవి ప్రవేశిస్తుంది)

సోమ :—ఓసీ! ఓసీ ! : ఇట్లావచ్చి ఒక మాట వినిపో.

సోమి :—ఎవ్వడూ ఓసీ ఓసీ ఏమిటి? మనిద్దరిమధ్య రహస్యమేమిటి? మొగుడు వచ్చిన ముండలాగ రాత్రి, పగలు వవీపాటా లేక ఇల్లు పట్టుకొని వదలకు. మహారాజులాగ వీధిలోకి పోయి ఏదైన పని చూచుకోరాదు? మీరింట్లో లేకపోతే మీ పెళ్లాన్ని ఎవరూ ఎక్తుకుపోరులెండి.

సోమ :—ఏమే! నాతో మాట్లాడటమే బంగారంగా వుంది. నీమీద ఎంతో ప్రేమచేత దెవ వతార్చనకని యింటింటా తిరిగి నిత్యం మంచి మంచి పూవులు తెచ్చినా రోజూ వాటిని యింటి చూరులో పెట్టడమే కాని ఒక్కనాడై నా ముచ్చట తీరేటట్లుగా నేను చూస్తుండగా జడలో పెట్టుకోవు. నన్ను చూడగానే ధయ్యం పట్టినట్లు తలవిరబోసుకొని అమ్మవారిలా కనపడతావు :

సోమి :—చాలు : చాలు : ఈ పాటికి నీ చదువు చాలించు. నీ కెప్పుడూ నన్నాడి పోను కోవడంతోనే సరిపోతుంది. అలిని వల్లనివానికి ఈల కూరలో ఉప్పు ఎక్కువైందట. వైవమా! ఇంటి ఈ పోడు ఎప్పుడు విరగడ చేస్తావో:

సోమ :—ఓసీ: కోవడకే. ఎవరో వస్తున్నట్లున్నారు. ఉత్తప్పుడు లేకపోతే మానిగాని యితరులింటికి వచ్చినప్పుడైనా దిగ్గరగా మాట్లాడక, నా యెడల యింత పతిభక్తి చూపి పైకి నా నటించజే.

సోమి :—(మొఖాన మెటికివీరిచి) భక్తిగాదు; నీమొఖాన బండలుపెట్టాలి. ఎవరో వస్తున్నాడగాని లేకపోతేనా ఈ చీపురుగట్టపెట్టి పెద్ద పూజచేసి వదిలిపెట్టుదును. (అని లోపలికి వెళ్ళింది)

(అవతానులు ప్రవేశిస్తూ)

అవ :—సోమయాజులుగారూ! లోపలేదో పనిమీద వున్నట్లున్నారు. ఒక్కసారి నడవ లోకి వస్తారా ?

సోమ :—వస్తున్నా.

అవ :—వీమంబోయి! ఇవాళ ప్రొద్దున వీదిలోజరిగిన విపరీతం చూచారా ?

సోమ :—వీది విపరీతం నాయనా : నేనే పాపకర్మ మెరుగను. తెలివిమాలిన మన సోమి దేవి ఏమైనా—

అవ :—కాదు! కాదు!! ఎవరో పిల్లనుకని చంపివేసి రాత్రివేళ మన గుమ్మానికెదురుగా పారవేశారు.

సోమ :—(అదరిపడి) నాయనా! అంత చేటుకాల మెవ్వరికొచ్చింది ?

అవ :—మీరెరుగరా ? (మెల్లగా) బీమరావు పంతులుగారి మరదలేమో కని పారవేసిందని ఇరుగుదొరుగు అమ్మలక్కలు చెప్పుకుంటున్నారు. ఇదివరలో పంతులుగారు సభకు వెళ్ళినతరువాత రోజూ మధ్యాహ్నంపూటపోయి వేదాంతం చెప్పివచ్చేవారు గామీరు!

సోమ :—వెనక నేనే చెప్పేవాణ్ణి. కాని ఈమధ్య నావలె వట్టి మాటలచేతనే కాకుండా అనుభవంచేత కూడ వేదాంతమును చెప్పగల పడుచు శాస్త్రి ఒకడు ప్రవేశించినందున పదినెలల నుండి నాకు ఉద్వాసనమయింది. ముండలు తిని తిన్నగా వుండలేక యిలా కాని ప్రసాదాలు చేస్తున్నారు.

అవ :—అదంతా మీ వుపదేశ మహాత్మామే! ఐదు! అన్ని సౌభ్యాలు అనుభవించి, అరవై ఏళ్లు చాటి సమస్తం తెలిసిన మీవంటి పెద్దలు సహితము పెళ్ళి చేసికొని సుఖపడ

గోరుతుంటే మూడేండ్లకే మగడు పోయిన, వుప్పువులును తిను దేహములతో నడి వయస్సులో నున్న, బాలవిధవలు కామబాధకు లోబడ్డం ఆశ్చర్యమా ?

సోమ :—ఆ ముండల సంగతి మనకెందుకు గాని నే మునలికనంబో పెళ్లి చేసుకొన్నా. మా సోమిదేవి వంటి పతివ్రత మరొకటుండబోదు నుమా! దాని అడకువ, దాని పతిభక్తి ఏమని చెప్పను ?

అవ :—అవునవును. మీరు చెప్పకపోతే పొరుగునున్న వాడికి నాకు తెలియదా ? ఇప్పుడు చంద్రయ్య మీ వద్ద వేదం చదువుకొనడానికి వస్తున్నావా ?

సోమ :—చదువు మానివేశాడు గాని మా యిల్లు ఎప్పుడూ వదలడు. వాడందరి శిష్యుల వంటివాడు కాడు. పరమయోగ్యుడు !

అవ :—అవునవును అతడు చీకటికైనా భయపడక రాత్రులు కూడ మన యింటివద్దనే తరచు వుంటు చూస్తున్నాను.

సోమ :—సోమిదేవి నేను లేనప్పుడు యింట ఒక్కతే వుండలేదని రాత్రిం బగళ్లు దానికి సహాయంగా మా యింటివద్దే వుంటాడు. మన ఊర్లో చౌంగలు భయం ఎక్కువకనుక భద్రతకోసం తలుపు వేసుకొని యింట్లో కూర్చుంటారు. వాడి దగ్గర ఒక్కచుట్టణమైనా లేదు నుమా! నీ పాదాల సాక్షిగా నామాట వమ్ము : ఒకరి నొకరైనా కన్నెత్తి చూడరు.

అవ :—ఆ సంగతంతా నాకు తెలుసు. మీరు వేరే శలవియ్యాలా?

సోమ :—దాని కేమిటి గాని మొన్నటి సంగతి ఏమిచేశావు ? అదుగో ఎవరో బంట్రోతు వచ్చి నిన్ను పిలుస్తున్నాడు.

(బంట్రోతు ప్రవేశించి)

బంట్రోతు :—ఎవరయ్యా అవధానుడగారూ! తహశీలుదారుగారు మీ యింటి వద్ద న్నారు. పిలుచుకు రిమ్మంటున్నారు. రండి !

అవ :—సోమయాజులుగారూ! మీరు కూడ రండి.

(అందరు వెళ్లిపోతారు)

రెండవ రంగము

(అవధానులగారి చావడి. తహశీలుదారుగారు, గుమాస్తా కూర్చుని వుండగా అవధానులు, సోమయాజులు, బంట్రోతు ప్రవేశిస్తున్నారు)

తహ :—ఏమయ్యా అవధానులుగారూ! (ప్రొద్దున మీ గుమ్మము వద్ద నున్న శిశువును మీరు బలవంతంగా చంపారా! లేక దానంతటదే చచ్చిందా ?

అవ :—(వణకుచు) నేనే పాపకర్మమెరుగను. ఎవరో గిట్టనివారు మా యింటికి కానిస్తేబలులును ప్రొద్దున - (తడబడుచున్నాడు.)

తహ :—నీ తడబాటు చూస్తుంటే నీవు నేరం చేసినట్టే కనుపడుతున్నావు.

గుమా :—అవధానులుగారూ! మీకు వచ్చిన భయంలేదు. నిజం ఒప్పుకొని చెప్పండి.

అవ :—భీమారావుగారి మరదలు -

గుమా :—(చేయెత్తి అదరించి) ఈ పాటి చాలించు.

సోమ :—(మెల్లగా) నీ పుణ్యమాయెను ఊరుకోవయ్యా! పెద్దమనుష్యులకు విష్కారంగా అవమానం.

తహ :—అవధానులూ! సగం చెప్పవచ్చి వూరుకున్నావేమయ్యా ?

అవ :—అయ్యా! మరేమీ లేదు.

తహ :—లేకపోవడమేమిటి ? భీమారావుగారి మరదలని మొదలు పెట్టావుగా. అదేమిటో పూర్తిగా చెప్పు. తిన్నగా చెప్పకపోతే చేతులకు సంతెళ్లు పడతాయి.

సోమ :—(చెప్పవద్దని చేపైగ చేస్తున్నాడు.)

అవ :—(కొంచెం చూలోచించి) భీమారావుపంతులుగారి మరదలు బుద్ధిమంతురాలని చెప్పబోయి తమరు అశ్రద్ధగా వున్నారని వూరుకున్నాను.

తహ :—నేను నిన్ను శిశువు సంగతి అడుగుతుంటే యీ సంగతెందుకు ?

అవ :—చిత్తం! చిత్తం! !

తహ :—మీరు పునర్వివాహాలు కూడవంటారు. అవి లేకపోవడే గదా ఇట్టి మోరకృత్యాలు విత్యం జరుగుతున్నాయి. ఎంతో శ్రోత్రియులమని చెప్పుకుంటూ. నీవంటి సోమయాజుల పేళ్లవారే ఇటువంటి రంకుముండలచేత లక్షవస్తుల స్రతాలు మొదలైనవి చేయించి, వంకోచించక హస్తోదకాలు పుచ్చుకొని, ముందుగా భోజనానికి సిద్ధపడతారు. నీవంటి ముసలివాళ్ళు కూడా మూడేళ్ల పిల్లలను పెండ్లి చేసుకుంటుంటే వయస్సులో నున్నప్పుడు పెండ్లి చేసుకోడానికి వ్రీల గ్రహచారమేం కాలింది ?

సోమ :—పూర్వజన్మంలో చేసుకున్న పాపంచేత త్రీలు విధవలౌతారు. చేసుకున్న దెవ్వరికి అనుభవించక తప్పుతుంది ?

తహ :—ఈ త్రీలు పూర్వజన్మలో ఏపాపం చేస్తే దానికిప్పుడీ అవస్థ వచ్చిందో మీకే మైనా తెలుసా?

సోమ :—నాకు తెలియదు.

తహ :—అది తెలియకపోతే మానిగాని పూర్వజన్మలో మీరెవ్వరో. ఇప్పుడు మీకీజన్మ ఎందుకు వచ్చిందో మీ సంగతైనా మీకు తెలుసా?

సోమ :—అది అంతకు ముందే తెలియదు.

తహ :—ఈ బాలవిరవలందరు పూర్వజన్మలో నీ వంటి కష్టశ్రోత్రీయులు. పునర్వివాహము కూడదని పూర్వజన్మలో త్రీలను క్షోభపెట్టిన పాపఫలం ఈ జన్మలో ఇలా అనుభవిస్తున్నారు. అప్పటి వికంతువులే ఇప్పటి మీదూపాస్త్రో అవతరించి త్రీపునర్వివాహాలు కూడవని మీరు పూర్వజన్మలో వారిని పెట్టినవాడకై మళ్ళా తనీ తీర్చుకుంటున్నారు.

సోమ :—తమరీలాగు నెలవీయకూడదు.

తహ :—ఊరికే నవ్వులకన్నాను. ఈ జన్మలో మన దోషంచేతనే త్రీలు దుఃఖాన్ననుభవించడం ప్రత్యక్షంగా కనపడుతుంటే నీవు పూర్వజన్మ పాపమనెదవేమయ్యా?

సోమ :—తమవద్ద నేనేమి మాట్లాడగలను?

తహ :—సోమయాజులుగారూ! మేము భీమారావు వంతులుగారి మరదలు వంగతి విచారణ చెయ్యాలి. మీరు ముందుగావెళ్ళి ఆ యేర్పాటులు చేయించగలరా?

సోమ :—చిత్తం (అని వెళ్ళాడు.)

తహ :—సోమయాజులు వ్యభిచారం వల్ల దోషం లేదని మెట్టవేదాంతాలు బోధించి భీమారావువంతులుగారి మరదలివద్ద నాల్గవందల రూపాయల సొమ్ము కాజేపినాడటగా.

గుమ :—అవును అవేదాంతమే ఇప్పుడియన భార్యకు చక్కగా అక్కరకు వచ్చింది.

తహ :—చాల ప్రొద్దెక్కింది. మనము వెళదాము రండి.

(అందరు వెడతారు)

మూడవ రంగము

(సోమయాజులు, భార్య ప్రవేశిస్తున్నారు)

సోమ : — ఏమే తలుపువద్ద ఎంతోనేపు పిలిచినా పలికేవు కాదు. కేకలుపెసి పేసి గొంతుక బ్రద్దలైంది.

సోమి : — నేను లోపలేచో పని సందడిలో వున్నాను. మీ పిలుపు నాకు వివపడలేదు.

సోమ : — తహషీలుదారుగారు మన యింటికి వస్తామన్నారు. షేమిక్కడ వేసుక కూర్చున్న పెద్దచాప ఏమైంది?

సోమి : — మీ చాప కనిపెట్టుకుందటం తప్ప నాకు వేరేపదేమీ లేదా?

సోమ : — నేను తలుపుదగ్గర పిలిచేటప్పుడు బుర్రున చాపచుట్టిన చప్పుడైంది. ఒకవేళ చాపచుట్టి లోపలపెట్టావేమోనని అడిగాను.

సోమి : — అన్ని చప్పుడూలు మీకు వివపడతాయి. అగడిలో చాపలేదు. తలుపు తీయ కండి. మీరు వీధితలుపులుతీసి వెళ్ళినపుడు చాప ఎవరెత్తుకపోయారో :

సోమ : — (గదితలుపుతీసి) మూల చాపచుట్ట కనుపడుతోందే.

సోమి : — మీకాచాప పనికిరాదు. నువ్వారావు గారెంతకెళ్ళి మంచిచాప తెచ్చుకోండి.

సోమ : — (చాపచుట్ట చేతితోవట్టుకొని లాగుతూ) ఏమే చాపచుట్ట ఎంతలాగినా రాక, బరువుగావుంది.

సోమి : — (అడ్డంవచ్చి చాపచుట్ట వట్టుకొని) ముసలివారయినారు. చాపపల్లదానికైనా మీచేతిలో సత్తువలేదు. నాకు చాపతో పనుంది. ఇంకోచాప తెచ్చుకోండి.

సోమ : — (వైనుంచి చాప చుట్టలోకి తొంగిచూచి) ఇందులో ఎవడో కూర్చున్నాడు. ఓరి దొంగగాడిదకొడకా : లోపల కూర్చున్నావేం ? పైకి లేచిరా :

సోమి : — ఓరికే అల్లరిచేయకండి. నాకు కొంచము తలనొప్పివచ్చి యీ వైద్యుణ్ణి పిలి పించాను.

సోమ : — ఓరి కుక్కలకొడకా : ఏమిరా ఇంకా లేచిరావు?

వైద్యుడు : — (లేచివచ్చి) మాటలు మిగలబోకు. నీభార్యకు వైద్యము—

సోమ : — లంజకొడకా : వైద్యముకోసం వచ్చిన గాడిదకొడుకువైతే చాపచుట్టలో దూర వలసినవని నీకేం వచ్చిందిరా ?

సోమి : —తలనొప్పితో బాధపడుతూంటే వుపకారానికి మందియ్యవచ్చిన పెద్దమనిషిని బ్రతిమాలుకోవడంపోయి నిష్కారణంగా తిడుతున్నారేమిటి? మీరసలే అనుమానపు మనుష్యులని చాపచుట్టలో—

సోమ : —తాళ. తాళ. వన్నెవరోపిలుస్తున్నారు. (వైద్యుడువంకచూచి) పెద్దమనుష్యులు రాబట్టి యిప్పటికి బ్రతికిపోయావు. వెళ్ళు—వచ్చే వచ్చే. కేకలు వేయకండి: (అని చాపపట్టుకొని వీధి అరుగువద్దకు వరుగెత్తుతున్నాడు.)

(తహశీలుదారు వగయిరా ప్రవేశిస్తున్నారు)

తహ : —మేము వచ్చేటప్పటికే చాప వేయించి వుంచమంటే వచ్చింతరువాతకూడ యింత అలస్యము చేశావేమయ్యా.

సోమ : —చిత్తం. చిత్తం. లోవల మా సోమిదేనికి కాస్త జబ్బుచేస్తే వెళ్లి వైద్యుణ్ణి తీసుకొచ్చాను. కొంచమాలస్యమైంది. క్షమించండి. (అనిచాపవేస్తాడు)

తహ : —(కూర్చుని) కూర్చోండి. అంతాకూర్చోండి: (అంతా కూర్చుంటారు) వైద్యుడు గారూ: అదేమిటి తలనిండా ముసుగువేసుకొని దొంగకుమల్లె తలొంచుకుని పారి పోతున్నావేమి? ఒకసారిలారండి.

వైద్యుడు : —చిత్తం. (అని వచ్చి కూర్చుంటాడు)

తహ : —సోమయాజులు గారింటికి ఏమి పనిమీద వచ్చావయ్యా?

వైద్యుడు : —కాస్త సోమయాజులుగారితో పనుండివస్తే ఆయన యింద్లో రేనందువ వచ్చే దాకా వుండి, మాట్లాడి వెళుతున్నా.

తహ : —దానికేంగాని సోమయాజులుగారితో పనుండివస్తే నాకేం? సోమదేవమ్మగారితో పనుండివస్తేనాకేం? ఈ వీధిని జరిగిన శిశుహత్యవిషయం నీకేమైన తెలుసా?

వైద్యుడు : —నాకేమీ తెలియదు.

సోమ : —ఈయనకు తెలియందేమిలేదు. కడుపు దిగబడటాని కీయనే మందిచ్చాను.

వైద్యుడు : —ఈయన పురాణం చెప్పుతున్నప్పుడు వెనకొకమాటు భీమారావుపంతులుగారి మఱదలికి మందివ్వవలసిందని నన్ను చాల బ్రతిమాలుకొన్నాడుగాని నేనాసనికి ఒప్పుకోలేదు.

(4)

(బండ్రోతు ప్రవేశము)

బండ్రోతు :—భీమారావు పంతులుగారు బసలోలేరు. వారి మఱదలుగారికేమో పదిరోజుల నుండి జబ్బుగావుండి మంచముపట్టిందట.

తహి :—ఐతే భోంచేసి మళ్ళావద్దాము. మధ్యాహ్నం వీరందరిని మాయంటివద్ద హాజరుపెట్టు.

బండ్రోతు :—చి త్తం.

(అందరూ వెళతారు.)

నాల్గవ రంగము

(తహాళిదారుగారి పడకగది. తహాళిదారుగారు, ఆయన భార్య ప్రవేశిస్తున్నారు)

తహా :—నీవు ఏమాట చెప్పినా వింటానుగాని యిలాంటి మాట లెప్పుడూ నాతో చెప్ప బోకు.

భార్య :—ఈ విషయంలో నా మాట వినక తప్పదు. భీమారావు పంతులుగారు పోమయ్య జాలు చేత వందకాసులు పంపారు. వెయ్యిరూపాయలు ఎంతకాలం సంపాదిస్తే వస్తాయి? మీవద్ద 15 రూపాయల జీతానికున్న గుమాస్తా నాలుగువేల రూపాయలు దెబ్బి మేడకట్టాడు. ఆయన కోడలు మొన్న పెట్టుకొచ్చిన నగలుచూస్తే నాకెంతో ముచ్చటైంది. నాకు నూరువరహాల గుల్లలైనారేవు. మీరుతెచ్చేజీతం కూటికి గుడ్డకు సరిపోతుంది. నిన్న మొన్న చిన్నచిన్న ఉద్యోగములలో ప్రవేశించిన వాళ్లంతా ఇష్టమొచ్చినట్లు సంపాదించి భార్యలకు, బిడ్డలకు వంటినిండా నగలు దిగవేస్తున్నారు. మీరింతకాలం నుండి పనిచేస్తున్న ప్రయోజన మేమిటి? నాకు పెట్టుకోవడానికి మంచి నగలేదుగదా! వీల్లంకు చిన్నమెత్తు బంగారపు పూసకూడలేదు. రేపు కాస్త కాలులో ముల్లు గుచ్చుకుంటే తరువాత నా బ్రితుకూ వీల్లం బ్రితుకూ ఏమి కావాలి.

తహా :—నీవెన్ని చెప్పినా రాచకార్యవిషయాల్లో నీమాటవినను. మనకు ధనము, దేహము శాశ్వతం కాదు. నిత్యమైనవి పేరు, ప్రతిష్ఠలు.

భార్య :—మీరు నా మాట వినకపోతే ఈ రాత్రికి ఏ నుయ్యో, గొయ్యో —

తహా :—చావడిరోనికెవ్వరో వచ్చినట్లున్నారు నీవు రోపలికి పో !

భార్య :—నామాటవివకపోతే నేనన్నంతపని చేసితిరతాను : (అంటూవెడుతుంది.)

తహ :—ప్రీతి విద్యలేని హేతువుచే యుక్తాయుక్తలు తెలియక పశుతుల్యురాలైనందున కదా యింతమూర్ఖంగా ప్రవర్తించుట : ఇప్పుడీ పాపాని కొడికట్టకుంటే అది తప్పక చెప్పినంతపని చేస్తుంది. ఏంచెయ్యాలిప్పుడు? నాన్నగారున్నప్పుడేదే గొడవ? ఎలాగో తప్పించుకొని బయటపడ్డాననుకుంటే దీంతో చావువచ్చింది,

(భీమారావుపంతులుగారు, గుమాస్తా ప్రవేశిస్తున్నారు)

భీమ :—(తహశీలుదారుగారి కాళ్ళమీదపడి) మీరెలాగైనా మాపరువు విలబెట్టాలి. ప్రస్తుత వ్యవహారంలో మాకేమైనా అవమానంవస్తే మా కుటుంబంమీదా కట్టగట్టుకొని ఒక్కసారి గోదావరిలో పడవలసిందే కాని యీ ప్రజలలో తలెత్తుకుని తిరగలేం.

తహ :—మీరు కాళ్ళు వదలండి. నాచేత నయినంతవరకు యీ వ్యవహారంలో న్యాయమే చేస్తాను.

గుమ :—అలాకాదు. తమరిందులో వారిని రక్షిస్తానని అభయహస్తమివ్వాలి.

తహ :—మంచిది, వెళ్ళిరండి :

గుమ :—పంతులుగారూ ! ఆయ్యగారివాక్యం రామవాక్యం. హరిహరాదు లట్టిట్టయినా వారిమాటకు తిరుగులేదు. ఆయ్యా : నెలవు పుచ్చుకుంటాం.

భీమ :—ఆయ్యా : నెలవు పుచ్చుకుంటాం.

(అందరు వెళుతున్నారు.)

జ మా బ ం ది

ప్రథమ రంగం

(కరణం రామయ్యగారు, కాపుల దొరయ్య, మునిస్వామియు, వీరాస్వామియు ప్రవేశించుతున్నారు.)

కర :—దొరయ్య! నీవు గ్రామానికి మునసబువుగదా! తవ్వల తాతయ్య వద్దనుంచి నాలుగు రూపాయలు వసూలుచేయలేక పోయావే!

దొర :—అఁ... వాడు వట్టి బండముండాకొడుకు : నేనేంచెయ్యనండీ. అన్నీ యిప్పుడే వచ్చాయి. అవతలి గ్రామంలో దస్తుచేసి దెల్తా సూపరెంటు మొహాన్ని పోస్తేనేగాని పొలాల్లోకి వక్కచుక్క నీరురాదు. ఇవతలి జమాబంది బర్చులకు దస్తుచెయ్యాలి. గోరుచుట్టుమీద రోకటిపోటు పక్షట్టు సర్కారు కిస్తీకూడా యిప్పుడే రావాలి :

కర :—వీరాస్వామీ! నీవు దెల్తా సూపరెంటుగారి వద్దకుపోయి, యిప్పుడు జమాబంది తొందర వచ్చింది, యీ తొందర అణగిందాకా వెలిరోజులు ఓపికచేస్తే సొమ్ము దాఖలుచేసుకుంటాము. ఈరోవల నీళ్ళు వదిలిపెట్టవలసిందని ఆడగలేక పోయావోయ్!

వీర :—ఆ మారాజు దగ్గర ఆపప్పుడకదండీ! చిల్లిగవ్వ తక్కువ కాకుండా సొమ్ము అక్కడబెట్టి మరీ మాట్లాడమంటాడు. నిరుడు ఏమైందనుకున్నారు? మామూలులో వక రూపాయి తక్కువయిందని. నేను మళ్ళీ పూరికివచ్చి పట్టుకవెళ్ళి యిచ్చిందాకా, చేయి యెండిపోతున్నా. గిద్దెడు నీళ్ళు వదిలిపెట్టాడుకాదు ఆ మహానుభావుడు. రైతు లందరూ గొట్టున గోలపెట్టారు. ఎవరికి కాస్త వెనకాముందైనా, తిరువతి వెంకటేశ్వర్ల ముడుపు ముందుగా చెల్లించుకోక తప్పదుగా! మనల్ని యిలా ఏడిపించి సొమ్ముపుచ్చుకుంటారాఅండీ, వాళ్ళు యిలాగే వైవాళ్ళకి లంచాలు పోయ్యాలటగా.

కర :—మనం వాళ్ళకు లోకువైతే, వాళ్ళు పై వాళ్ళకు లోకువ. ఇప్పుడు హజారున ఎవరో వే నేజరు ఉన్నాడట. అతను దెల్తా సూపరెంటు మొదలైన వారి వద్ద లంచాలు చాలా దోచుకుంటూ వుంటున్నాడట! అన్నవేళకు లంచం సొమ్ము దాఖలు చేయలేకపోతే మొన్న ఒక దెల్తా సూపరెంటును తీసివేసి, రెండువందల రూపాయలు పుచ్చుకొని, ఆపని మరి వకడికి వేయించాడు, ఇది, జరిగి రెండు నెలలైనా

కాలేదు. ఇంతలోకే యేదో తప్పువచ్చిందని యీ కొత్తవాణ్ణి కూడా తీయించివేసి మూడువందలు దొబ్బి, మరొకరికి వేయించాడు. శ్రీ రంగ రంగా ! హుజూరులో మరీ అన్యాయంగా వుంది.

ముని :—దెల్లా సూపరెంటెంట్లకు రోగం కుదరాల్సిందే. మొన్న నేను పాడికి మాపెద్దావును తోలిపెట్టివానుకానని మాదొద్దెడు పకువుల్నీ కాలువగట్టు తొక్కినవనే పంకపెట్టి, యీసెల్లో మూడుసార్లు బందెలదొడ్లో పెట్టించాడు. నాకు యాభైరూపాయలు వదిలాయి. ఈ పాట్లు పడలేక నిన్న ఉదయాన మాఅవును తోలించేశాను. అవును పంపించేటప్పుడు నాపెళ్ళాం పెత్తపెట్టున ఏడ్చింది. నిరుడు యాదినాల్లో దాన్ని నూరురూపాయలుపెట్టికొన్నా; పూటకు మూడుశేర్ల పాలు యిచ్చేది. ఈ ఉద్యోగస్తుల మూలంగా మంచి వస్తువుకూడా కొనుక్కోవడానికి నోచుకోలేదుగదా!

కర :—దాని తల్లికిగగోనీనావు ! అది పోనేపోయింది. ముందుగా యీ జమాబంది మాట చూద్దూ : మొదట ఈ గండం గడిచి పిండం బయటపడితే, పిమ్మట అన్నీ చూసుకోవచ్చు. జమాబంది ఖర్చులు నాలుగువందలూ యివ్వాల రేపట్లో మన గ్రామంలో వసూలయ్యే ఉపాయం చూడు. నీ పెత్తందారీతవం చూద్దాం !

ముని :—మరేం సర్వాలేదు! వసూలొతాయి నాదీ పూచి. 'ఊరిమీద పూరు పడ్డా' కరణం మీద కాసుపడడు; మొత్తంమీద మీకిందులో వందరూపాయలు మిగుల్తాయి. ఒక దమ్మిడి చేతికి తగలదు.

కర :—తర్వాత మెల్లిగా రాబట్టుకోవచ్చుగాని మోతుబరీ రైతులు మీరు తలా పది రూపాయలూ వేసుకొని రేపు నా చేతికి యివ్వండి.

వీర : — ఈ జమాబంది ఎప్పుడు విరగదొతుందోగాని గ్రామంలో మహా అల్లరిగా ఉంది సుమండీ! బంటోతు వాళ్ళు పూరిమీదవడి యాడిగవాళ్ల యిళ్లల్లోను, చాకలివాళ్ళ యిళ్లల్లోను దూరి కోడిసిట్టల్నీ, కూరగాయల్నీ, బలవంతంగా లాక్కుపోతున్నారు. పూరంలా లబ్బున మొత్తుకుంటున్నారు. పాకలనిమిత్తం, పండిళ్ళనిమిత్తం, మన పూళ్లో తాడిచెట్లన్నీ మోళ్ళయిపోయాయి. పుల్లలక్రింద సగం తుమ్మచెట్లుపోయాయి. వదిహేమ రూపాయల గుమాస్తా కాడినుంచీ ప్రతివారి యంటిపద్ద పందిరి వెయ్యాలి; కోరణాలు కట్టాలి. సరేగానండి. పూరూరునుంచీ యిలా ప్రతిరోజూ ప్రతి యింటికి పెరుగుకావిళ్ళూ పాలకావిళ్ళూ, కర్రలకావిళ్ళూ, కూరలకావిళ్ళూ పెళ్ళవి కదా. యివన్నీ ఏంచేస్తారండీ?

కర :—ఏం చేస్తారా ? తమకు కావలసినవిపోగా మిగిలివవి జనదిగిన యింటివాళ్లకు యిచ్చేస్తారు. పుల్లలూ మొదలైనవి మళ్ళీ జమాబంది వచ్చేదాకా ఏటికి యేడాదీ సరిపోతయ్, అందుచేతనే పరదేశివస్తే బసయివ్వని ముండాకొడుకులందరూ మా

యింట్లో దిగాల్సింది, మాయింట్లో దిగాల్సిందని ఎదురుగుండావెళ్ళి ఉద్యోగస్తుల్ని తీసుకవచ్చి యిళ్లలో దింపుకుంటారు. ఏమీ లాభంలేకపోతే వారిమొహం కంచి గరుడసేవా యేమన్నానా పూరికే బసలివ్వడానికి ?

వీర :—చూడిది : ఉద్యోగస్తుల వెచ్చాలనిమిత్తం కోమట్లకురాసే చీట్లు బహుచిత్రంగా ఉంటవి. ఎవరికి ఆ వస్తువుకావాలో ఎక్కడా పేరుండదు. ఎవరికి చీట్లు వ్రాశారో ఆ కోమటి పేరుండదు సరికదా, కింద దస్కత్తైనా ఉండదు : కరణంగారూ : కోమట్లు మనల్ని దగాచేసి దొంగచీట్లురాసి మనవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకుంటేనో ? అటుగున దస్కతా, వల్లకాదా ?

కర :—గుండెలున్నాయ్ ? కోమటివాడు ఒక్కనాటికి అలా దగాచేయడు. పట్నవాసపు కోమట్లయితే చేస్తారేమోగాని వల్లెటూరి కోమట్లు చెయ్యలేరు.

ముని :—అయ్యా కరణంగారూ : ఉద్యోగస్తులు మనం తినేదానికంటే మూడురెట్లు ఎక్కువ భోజనాచేస్తారా ? పద్దుల్నిబట్టి వక్కొక్కరికి రోజుకి మూడు శ్లేబియ్యం, శేషశేరు నెయ్యి అవుతోంది. సప్లయిలన్నీ మనం చేస్తున్నాంకదా, యీ రోజుల్లో ఉద్యోగస్తులకు జీతాలు ముట్టుతాయా ముట్టవా ?

కర :—సర్కారువారు ఎప్పటికిమల్లనే జీతాలిస్తారు. ఆ జీతాలు మాత్రమేకాకండా మన మిచ్చే మామూళ్ళు అన్నీ కలిపి పదిహేను రూపాయల గుమాస్తాలుకూడా జమా బందీ అయి యింటికి వెళ్ళేటప్పుడు నాలుగేసి బదలెసివందలు పట్టుకపోతారు : ఉద్యోగస్తులు భోజనాలు మనలాగే చేస్తారుగాని ఎక్కువ తెప్పించిందంతా తమరిని ఆశ్రయించుకొని ఉన్నవారికి యిస్తారు.

ముని :—ఈ జమాబందీలో నీరస్తాదారుగార్కి మొత్తం ఏమాత్రం దొరుకుతుందండీ ?

కర :—మన నీరస్తాదారుగారికా ? ఎంతదొరుకుతుందో నాకు తెలియదుగాని, తహశీల్దారు ద్వారా మామూళ్ళుంటవి. ఈ తాలూకాలో మొత్తం నాలుగువేల రూపాయల మామూళ్లు ఉండవచ్చు : అంతదూరమెందుకూ : ఉపనయనం చేసుకుంటారనీ, యిల్లు కట్టించుకుంటారనీ, యజ్ఞాలు చేస్తారనీ, సత్రాలూ, చలివేంద్రాలు పెట్టిస్తారనీ పీరు నీఫారన్ చేసే బ్రాహ్మణకు యివ్వడానికి కేవలం గ్రామామీద వసూలుచేసే సొమ్ము ఎంతవుంటుందో చూడు : మొన్న కాశీ పంతుర్యచేస్తానన్న బ్రాహ్మణు ఒకడు మన తాలూకాలోంచి ఎనిమిదివందల రూపాయలు పట్టుకపోయినాడు. నీరస్తాదారుగారు పంపించిన భోగందానికి ఏతాలూకాలోను వెయ్యిరూపాయలదహార్లకు తక్కువ యివ్వలేదు :

వీర :—సిఫారసులు మాత్రమే కాదండీ! ఈ ఉద్యోగస్తులు కూడా యిట్లు కట్టించుకుంటామనీ, కొమాళ్లకు కుమార్తెలకూ పెళ్ళిళ్లు చేసుకుంటామనీ చాలా సౌముగుంజుతారు.

కర :—అది సరే! వారియిట్లో కార్యాలైనప్పుడు ఒక్క డబ్బుతో కుదరదు. ఊళ్లల్లోవున్న మంచివస్తువులన్నీ వాళ్లయిళ్లకే వెళ్తవి. మొన్న శిరస్తాదారుగారు పదివేలరూపాయల యిట్లు కట్టించుకున్నారు గదా! వారికి ఒక్క డబ్బుకీ చేతిది తగిలిందీ? నీకు జ్ఞాపకం లేదూ! మన పూర్వో వున్న చేవతాడిచెట్లన్నీ కొట్టించి నీవే కాదూ తరువులు వేయించి వెట్టివాళ్ళచేత పంపించావ్. మనపూర్వో దానయ్యగారు వేయించిన యిటుకామ అంతా గాత్రానికి రాత్రి అక్కడికి వెళ్ళలేదూ? గొప్ప ఉద్యోగస్తుల యింట్లో భుజికార్యాలైతే ప్రజలు పండించిన వస్తువులతో మిగిలినవి అమ్మివేస్తేనే ఎంతో సౌము వస్తుంది.

వీర :—అరుగో! శిరస్తాదారుగారు వస్తున్నారు. దొరగారిదేరా దగ్గర బిగ్గరగా మాట్లాడుతున్నారని బంబోరుల్ని పెట్టి కొట్టిస్తాడు. పారిపోదాం రండి! (అని లేచి పోతున్నారు.)

రెండో రంగము

(తహశీర్దారుగారును, తాలూకా గుమాస్తాయున్నా ప్రవేశిస్తున్నారు)

తహ :—ఏమండీ గుమాస్తాగారూ! మీరు చెప్పినమాట నిజమేనా?

గుమ :—నిజమేనండీ. ఇవ్వాల ఉదయాన శిరస్తాదారుగారి యింటికివెళ్ళితే మీరు యీ తహశీల్దారీపనికి పనికిరారని వైకి వ్రాస్తామని కలెక్టరు దొరగారు మీమీద మండి పడుతున్నారని తెలిసింది.

తహ :—నిష్కారణంగా నామీద యింత కోపం రావడానికి కారణమేమిటండీ? నేను ఒక్క డబ్బుకీ లంచం పుచ్చుకోను. శిస్తులలో ఎక్కడా ఎర్రయర్స్ లేవు. చురుకుగా పనిచేస్తాను. అందరికంటే ఎక్కువ పరీక్షలు ప్యావయ్యానూ!

గుమ :—మీరు ఎక్కువ పరీక్షలు ప్యావవడం, లంచాలు పుచ్చుకోకపోవడమేనండీ దొరగారి అగ్రహానికి కారణం. మీరు పరీక్షలు యివ్వకపోతే అందరి తహశీల్దారలాగే లంచాలు పుచ్చుకొని అందులో వారికి భాగం యిస్తుండేవారు. మీరూ బాగువడేవారు. వారూ సంతోషించేవారు. దొరగారి దగ్గర మంచిపేరు వచ్చేది! నిన్న

బొత్తేరువాడికి మామూలు నాలుగు రూపాయలూ యిచ్చినట్లయితే వాడు దొరతో ఏమీ చెప్పేవాడుకాదు.

తహ :—నాకు వచ్చే నూటదెబ్బై ఆయిదు రూపాయలలోనూ ప్రతివాడికి లంచాలు ఎక్కడివ్వనూ ? నాజీతం మాయింట్లో భోజనానికే సరిపోతుంది. వాడు యెక్కడా దొరకని నువాసనసబ్బు దొరసానిగారికి కావాలంటాడు. ఈ గొంతెమ్మ కోర్కెలు కోరితే ఎక్కణ్ణుంచి తేగలం! ఎంత మంచి వస్తువులుతెచ్చినా మంచివి కాదంటాడు. పుచ్చుకొన్న వస్తువులకు సొమ్మివ్వడు.

గుమ :—మామూళ్ళివ్వకపోతే అన్నీ యిలాంటి తంటాలే వస్తాయి. బొత్తేరువాడు మన మిచ్చిన సన్నబియ్యం దాచేసి, ముతకబియ్యం వండిపెట్టి తహశీల్దారుగారు యిలాంటి పాడుబియ్యం సంపించారని చెప్పాడట : మీరు సంపించిన సబ్బుబిళ్లలు దాచి, మీరు యీపూళ్ళో సబ్బు దొరకదన్నారని దొరసానిగారితో చెప్పాడట :

తహ :—దొరలూ నిజం తెలుసుకోకండా యిలాంటివాళ్ళ చెప్పుడుమాటలు వింటారండీ?

గుమ :—నిన్న దొరగారు తిండితినే డేరాలో వంటరిగా కూర్చుంటే గుమాస్తాలు కచ్చేరీకి అలస్యంగా వెళ్ళారు. ఎందుకింత అలస్యం అయిందంటే, మేము సొమ్ముపంపినా, తాశీల్దారు బియ్యంవగైరా వేళకు సప్లయిచేయక, అరగంటముందే సట్టి చేబియ్యం సంపించాడనీ. వుండి వుండి ఆ అన్నం తినడానికి వీలేక పారేసి దొరగారు కోప్పడతారేమోనని త్వరగా పరుగెత్తుకొచ్చామని అందరూ ఏకకంఠంతో చెప్పారు. అలా చెబుతోంటే ఎంత శాంతుడుకైనా కోపం ఎందుకురాదూ ?

తహ :—నా జీతంలోది పెట్టుకొని అన్నీవేళకు సప్లయిచేస్తున్నానుకదా. అబద్ధాలు చెప్పడానికి యీ గుమాస్తాలకేం పొయ్యేకాలం వచ్చింది ?

గుమ :—సప్లయిలేన్నిచేసినా మామూళ్ళివ్వకపోతే, ఏదోసమయంలో దొరతో వీదైనాపిఠూరీ చేస్తారు. ఎంత న్యాయస్తుడైనా ఒకప్పుడు యీ చెప్పుడుమాటలు నమ్మకతప్పదు.

తహ :—ఈ సంగతులన్నీ దొరగారితో స్వయంగా చెబుదామని పొద్దునవెళ్ళి సమయం చిక్కక వచ్చాను. బందోరీతు ఎన్నిసార్లుచెప్పినా సమయంకాదని చెప్తావచ్చాడు. నిజం మనవిచేసుకోడానికి దొరగారికి ఖశీలేకపోతే ఎట్లా మొత్తుకోను ?

గుమ :—మామూళ్ళు పారవేసినట్లయితే వెళ్ళగానే మీకుదర్శనం అయ్యేది. అదిలేకపోతే డేరాముందు వెయ్యేళ్ళుకూర్చున్నా ఆంటే : శిరస్తాదారుగారికి మీమీద కోపమే : పైకి మంచిగా ఉన్నా. వీలుదొరికితే ఎందులోనైనా పట్టుకొని మిమ్మల్ని గట్టిగా నొక్కివెయ్యాలని చూస్తున్నాడు. నిరుడు, ఆయన పంపిన బోగందానికి మీరేమీ ముట్టచెప్పలేదట :

తహ :— ఇంతమంది నిష్కారణంగా హానిచెయ్యాలని చూస్తూంటే నేనొక్కణ్ణి ఏంచేయ గలను? నా ఉద్యోగమైనా పోవడానికి ఒప్పుకుంటానుగాని నా జన్మలో, లంచాలు మాత్రం పుచ్చుకోను. ఏ ఉపాయమూ తోచకుండా వున్నదండీ :

గుమ :— లంచాలు పుచ్చుకోవడంతప్ప రెండో మార్గమేమీలేదు. మీరు లంచాలు పుచ్చు కుంటేనేతప్ప మీ సంవత్సర జీతం బద్దుపెట్టినా వీళ్ళని సంతృప్తిపరచలేరు : హుజూరు వాళ్ళకు మీరు సొంతంగానైనా యిచ్చుకోవాలి; లేక తాలూకామీదనైనా పడాలి. అరెండూ మీకు చేతగావు. ఇకవాళ్ళని మీరెలా మెప్పించగలుగుతారు? మీలాగే మడిగట్టుకొని కూర్చుంటానని బెట్టుచెయ్యబోతే ఒక తహశీల్దారుకి ఇట్లాగే బర్తరఫ్ అయింది.

తహ :—కారణం లేకుండానే ప్రైవేటుమాత్రం వూరికే బర్తరఫ్ చేస్తారా?

గుమ :— వెతికేవాళ్ళకి అన్నీ కారణాలే కనపడతాయి. లంచాలు పుచ్చుకోని తహశీల్దారు ఉంటే, కింది ఉద్యోగులు ఉన్నవీ లేనివీ కలిపి దొంగపిర్యాదులు తెప్పించి, నానా అవస్థలూ పెడతారు. ప్రజలకుకూడా లంచాలు పుచ్చుకొనేవాళ్ళు పుండడమే యిష్టం. సర్కారుకు నష్టంవచ్చినా లంచాలిచ్చి తాము లాభం పొందుతూవుంటారు.

తహ :—పోనీయండి : అలా లంచాలు పుచ్చుకోవానికంటే ముష్టైత్తుకోవడం ఉత్తమం: ఇది ఏమీ దురన్యాయమో నాకు తెలియకుండా వుంది. ఇది ఉద్యోగస్తుల లంచాల జమాబందిలాగా వుందికాని, సర్కారు శిస్తు జమాబందిలాగా లేదు:

గుమ :—మీకింకా అనుభవం తక్కువ గనుక వీక్షలు చెబుతున్నారు. ఈ తహశీల్దారీ కాస్తా పోయింతర్వాత మీ మొహం ఎవ్వరూ చూడరు. బాగా ఆలోచించుకోండి: మీకూ మాకూ బంధుత్వం కలిసివుంది గనక మీక్షేమంకోరి యింతగా మనవి చేశాను. నెలవిస్తే యీ సాయంకాలమే శిరస్తాదారుగారితో మాట్లాడి అవ్వీ చక్కబెట్టుకొని వస్తాను.

తహ :—ఆలోచించి తర్వాత చెబుతానులెండి. ఇప్పుడు భోజనం వేళైంది. వెళ్తాను.

— తెర —

గొట్టాలమ్మసభ

(మాదిగ మల్లిగాడు, గొండ్ల గారిగాడు, పూజారి పూర్ణయ్య, కామ కామయ్యయు ప్రవేశిస్తున్నారు.)

కామ :—ఒరే : మల్లిగా, పూజో ఆమ్మోరిజాచ్యాయి యిల్లా ఉన్నప్పుడు మనం ఆమ్మోరిని నడివీధిలో నిలువక్కర్లేదంటా ?

మల్లి :—బాబూ! తప్పకుండా నిలపాలింది. మాకు డప్పులపని లేకపోవడంచేత కల్లునీళ్ళకు లేక చస్తూండాము. మా మాదిగోళ్ళందరినీ పోగుచేస్తా, తప్పకుండా వుత్సవం చేయించండి. ఈ మూలంగానై నా మాకు నాలుగుడబ్బులు దొరుకుతాయి.

గారి :—బొనండీ : తప్పకుండా చేయాల్సిందే! మాదిగోళ్ళు మాత్రమేకాదు. మాకూ నాలుగుడబ్బులు గిట్టుతాయి. ఇప్పుడు మనపూజో యెంతమంది కల్లుతాగినవాళ్ళున్నాయో జాతర దినాల్లోలాగా మరెప్పుడూ ఖర్చుకాదు. కావలిస్తే మావాళ్ళందరినీ పోగు చేసి, దీనికి కావలసినంత సరంజామా చేయిస్తాను. ఇచ్చుకోమంటే తలా రెండజాలు చందాకూడా యిచ్చుకుంటాం.

కామ :—ఇక అంతా కుదిరింది. పూర్ణయ్య నువ్వేమంటావ్ ?

పూర్ణ :—నేననేది ఏముంది : వీచిత్తం. నాలుగు రాళ్ళు దొరికేటప్పుడు నాకు పంతోషమే. ఈ యేడు వేటపోతులు. దియ్యం చాలా దొరుకుతాయ్.

కామ :—అందుకు సందేహమేమిటి : వెయ్యి వేటపోతులూ, పదివేల కోడిపెట్టలూ తెగక పోతే నన్ను మారుపేరున పిలవండి. పాపిష్టిదేవుడు మాంసం నిలవవుండకండా చేసేడుగాని, లేకపోతేనా యేటికియేడాది యీ మాంసం మనందరికీ వుష్కలంగా పరిపోయేది.

పూర్ణ :—కామయ్యగారూ : ఇందులో యింకొకటి వుందండీ. బ్రాహ్మలూ, కోమల్లూ నరికించే వేటపోతులు మాత్రమే మనకు దక్కుతాయిగాని; పూద్రులవి వొక్కతల మాత్రము యిచ్చి తక్కినభాగం వాళ్ళే పట్టుకవెళతారు. అదిలేకండా చేస్తారా ?

కామ :—ఇప్పుడు మనం ఆ ప్రయత్నం చేయకూడదు. ముందుముందు ఆ సంగతి ఆలోచిద్దాం. బ్రాహ్మలు యిచ్చే మేకపోతులే మనకు నెత్తికినేలకి చాలాయి. అంతగా చాలకపోతే తర్వాత మన గణాచారిగాడిచేత మేకపోతుల్ని యింటికి తీసుకపోతే

రోగాలు ఎక్కువచేసి వూళ్లోవాళ్ళందరినీ చంపుకొనిపోతానని అనిపిస్తోంది. అమ్మోరు యిల్లాగ అన్నదంటే అందరూ మేకపోతుల్ని మనకు యిచ్చేపోతారు.

మల్లి :—నేనిప్పుడే చెబుతున్నానందోయ్! తెగిన మేకపోతుల తలకాయలన్నీ మా మాడి గోళ్ళవే సుమండీ : తర్వాత లేచనేడు.

కామ :—సరేలే! మామూలు ఎలాగో అలాగే చేయవచ్చు. పూర్ణయ్య! ఇప్పుడే చెబుతున్నాను. దొరికే బియ్యంలోనూ వచ్చే దక్షిణల్లోనూ సగంమాడి, సగంమిడి సుమా : తర్వాత తగూలు పెడితే పనికిరాదు.

పూర్ణ :—అలాకాదు. కష్టపడేవాళ్ళం మేముగనక, రెండువంతులు మాకిచ్చి ఒకవంతు మీరు పుచ్చుకోండి.

కామ :—అలా వలపడదు. మాకు సగంవంతు యిస్తేనే వుత్సవం జరుగుతుంది. లేక పోతే జరగనే జరగదు. నన్ను కనుక్కోకండా మీరు పాకలు వేయిస్తారా మర్నాటికి తగలదతాయో లేదో మీరే చూస్తారు.

పూర్ణ :—మీ యిష్టం వచ్చినట్లే మీరు పుచ్చుకోండి. బాజావాళ్ళకూ, దప్పులవాళ్ళకూ అయ్యే ఖర్చులుపోగా మిగిలేదానిలో సుమా అండి. మీకు సగం యివ్వడం. అనిక అంతల్లోను సగం తెమ్మంటారు.

కామ :—అలా తెమ్మనడానికి నేనుమాత్రం న్యాయం ఎరగనివాణ్ణి? అన్నీఖర్చులూ పోగా మిగిలేదాంతోనే చెరిసగం తీసుకుందాం. బెనుగాని, నీవు గరగల్గి ఎత్తు కోని వీధుల్లో తిరిగేటప్పుడు అమ్మోరు యేంచెప్పిందని చెబుతావ్ ?

పూర్ణ :—అదీ, మీరే కలవియ్యాలి.

కామ :—చుంచీది. ఆలోచించి చెప్తానుండు. ఆ! నా నీకుల మాటలని వేరకొమ్మలు కట్టకండా, గంధకం, తారు, పొగలువె య్యడంచేత నాకు కోపంవచ్చి ఇలాగు చంపుతూ న్నానని ముఖ్యంగా చెప్పాలి. తరువాత....నాకు జాతరలూ, పుత్సవాలూ చెయ్యడం మానేశారు. ఇప్పటికైనా బుద్ధితెచ్చుకొని నాకు జాతరలు చేయించకపోతే శవాలను బళ్ళతో తోలేటట్లు చేయిస్తానన్నదని చెప్పు. మరచిపోకండా ఈరెండూ ముఖ్యంగా చెప్పాలి. అలాచెప్పకపోతే ఇంగ్లీషు చదువుకున్నవాళ్ళ మాటలునమ్మి దొడ్లు కుభ్రం చేసుకోవడం, గోడలకు వెల్లివేసుకోడం, నీళ్ళకాచి వడగట్టితాగడం, తారూ, గంధకం పొగలువెయ్యడం ముఖ్యంగా చూసుకుంటారుగాని, మనకు బియ్యం యివ్వడం, చలిమిడి, నానువప్పు నైవేద్యాలు పెట్టడం, వేటపోతుల్ని ఇవ్వడం మానేస్తారు.

పూర్ణ :—అదీసరేగాని యీ గంధకపు పొగవల్లా, వాటివల్లా ఏమైనా ప్రయోజనంవుందీ ?

కామ :—ప్రయోజనం వుందీ, రేందీ ఆ గొడవ మనకెందుకు? మనకు నాల్గడబ్బులురాలే పని మనం చూసుకుందాం. మనకు బలులు యిచ్చేవాళ్ళందరికీ రోగాలు రాకుండా వుంటున్నాయా? వాళ్ళు చావకుండా వుంటున్నారా? ఏంచేసినా చచ్చేవాళ్ళు చావనే చస్తారు : బ్రతికేవాళ్ళు ఎల్లాగో బ్రతుకుతారు: గాలిలోను నీళ్ళలోను, యేముందీ : ఈ గోదావరీ, యీ గాలి, ప్రపంచం పుట్టినప్పటినుంచీ వున్నాయిగాని, బ్రహ్మ దేవుడు వీటిని కొత్తగా పుట్టించేడా యేమిటి?

పూర్ణ :—పోసీయండి! ఆయుర్దాయంవుంటే ఎల్లాగో బ్రతుకుతారు. అసంగతి మనకెందుకుగాని అమ్మవారు మూకుట్లో ఏంపడవేసిందని అడుగుతారు. ఏం చెప్పమంటారు?

కామ :—ఏం చెప్పమన్నావా! ఊ! పసుపూ కుంకుమా పడవేసిందని చెప్పు, ఇకనాకు తిన్న సేవచేయిస్తే మీ పసుపూ కుంకుమా చల్లగా వుంచుతా. నని అమ్మోరి అభిప్రాయంగా అర్థం నీవు విప్పి చెబుతూవుండు.

పూర్ణ :—అలాగే చెబుతానుకాని వదిమంది గణాచార్యనీ, శివశక్తులనీ పోగుచెయ్యాలే!

కామ :—ఇప్పుడు అంతమంది రారు. ఎవళ్ళనైనా డబ్బుయిచ్చి రోజుకూలీకి తీసుకు రావాలి. వాళ్ళయినా మునపటిలాగా అల్లరిచెయ్యడానికి వల్లగాదు. వాళ్ళయింటికొడ గంతులేస్తే పిల్లాడు జడుసుకున్నాడని కిందటిమాటు వొకాయన ఒక శివశక్తిని చావతన్నేడు. అప్పణ్ణించి భయంచేత ఎవళ్ళురారు. ఇంకోఆయన ఒక గణాచారి తన్నేమో తిట్టేడనే కోపంచేత తిన్నగా బజారుకు పరుగెత్తి పేముబెత్తం కొనుక్కొని వీచూదిపూసుకొని వేపమండలు చేత్తో పట్టుకొని తన పగ తీరేటట్టుగా బాదేశాడు. పోగా చూమూలుగావచ్చే ఆ ముండలుమాత్రం యిద్దరువస్తారు.

పూర్ణ :—వాళ్ళే చాలునులెండి. వాళ్ళకు కాసిని కల్లునీళ్ళు పోయిస్తే కొంచెం తూలుతూ నడుస్తారు. వళ్ళు తెలిసివుంటే ఎవరైనా కొట్టిపోతారేమో అనే భయంచేత వాళ్ళయినా ఆకాస్త అల్లరి చెయ్యరు ఇప్పుడు అన్నీ కాని కాలాలు వచ్చివచ్చాయి.

కామ :—అవును. ఇప్పటికాలం మంచిదికాదు. సరే! మనం వెళ్ళదాం రండి. రేపు వూళ్లో నలుగురితోనూ చెప్పి మీటింగు చేయించి అమ్మోరి జాతర నిమిత్తం చందాలు వేయిద్దాము. మన పూళ్ళో అభిరీతి అయిదువందలైనా చందా వసూలు కాకపోతుందా?

(అని మాట్లాడుకుంటూ వెళ్ళుతున్నారు.)
తెర పడుతుంది.

శ కు నా లు

[పాపయ్య పంతులుగారు, కామయ్య కాస్తురిగారు ప్రవేశిస్తున్నారు]

కామ :—పాపయ్య పంతులుగారూ : మీకు గొప్ప ఆపద సంభవించింది. ఈ దొర వట్టి కీరాతకుడు. నూరురూపాయల పని నిష్కారణంగా పోయింది! జాతివాడి స్వభావం ఎరిగినవారు గదా మీరు. రెండురోజులు ముందుగా బయలుదేరక పోయారండీ ?

పాప :—ఏల చెయ్యనండీ ? ఆడవాళ్ళతో ప్రయాణమా : మంచిచెడ్డ విచారించకుండా దూరాభారం ఎలా బయలుదేరనండీ? మొదట అమావాస్యకు ముందే బయలుదేరు దామనుకున్నా. దోవలో అమావాస్యవస్తే మంచిదికాదని పెద్దలుచెప్పారు.

కామ :—అమావాస్య వెళ్ళిన విదియనాడు ప్రయాణంకట్టినా రెండురోజులు ముందుగానే వచ్చేసేవారు.

పాప :—అమావాస్య వెళ్ళినా, పాడ్యమి బొత్తిగానే మంచిదికాదాయె! విదియనాడు బయలుదేరుదామంటే ఆరోజు శుక్రవారం అయింది. అక్కడికి మొండిచొరవ చేసి ప్రయాణం కడదామని ఆలోచిస్తూఉంటే, తునుక్కుమని ఎవరో లోపల తుమ్మారు. ఆటువంటి అపశకునం అయింకర్వాత ఆరోజుకి ప్రయాణం మానేశా.

కామ :—పోవీ, తదియనాడు తెల్లవారకట్ట బయలుదేరకపోయారా ?

పాప : అన్నీ ఎరిగిన మీరే ఆలా శతవిస్తారేమిటి? పిల్లర్ని తీసుకొని శనివారం ఉదయాన్నే దుర్ముహూర్తంలో బయలుదేరడమే! ఆ పుణ్యాహ్వానం వర్షం దాప రించింది! ఇక, ఆరాత్రి బండికోసం వర్తమానం పంపించపోతూవుంటే గుడ్లగూబ కూసింది. ఆమర్నాడు చవితికదా! ప్రయాణానికి తాయకికాదని మీరెరిగిందేగా?

కామ :—ఒహో! చివరకి పంచమినాడు బయలుదేరేరు కాబోలు. అలాగైతే యిక్కడికి మూడురోజుల క్రిందటనే చేరుకోవాలనింది.

పాప : ఆరోజూ బయలుదేర లేదండీ! ఆరోజు ప్రొద్దున నక్షత్రం చెడ్డదైంది. దానికి తోడు వర్షంకూడా తయారైంది! పుణ్యాహ్వానం బయలుదేరుదామంటే భోంచేసి

వచారు చేస్తూవుండగా మాలబల్లి మీదపడింది. జోతమ్యుణ్ణి విలిపించి, స్నానం చేసి దీపంపెట్టుకొని శాంతి, గీంతి చేసుకునేటప్పటికి దీపాలవేళయింది. రాత్రి భోజనాలుచేసి ప్రయాణం కట్టదామాలంటే, పెద్దలందరూ చుక్కెదురు వెళ్ళకూడ దన్నారు.

కామ :—మర్నాడు షష్ఠిగనక అసలే బయలుదేరలేదనుకుంటాను!

పాప :—ఒక షష్ఠిమాత్రమే ఐతే పొనీ అనుకోవచ్చు. ఆవేళ విడుగులాగా మంగళ వారంకూడా వచ్చింది. ఈరెంటికి తోడు ఆదినం వట్టి పాడునక్షత్రం.

కామ :—ఇక సప్తమినాడు బయలుదేరారా? అక్కడికి బండి బాగా నడిచి వుంటుంది. భోజనాలవేళకి నిన్న యిక్కడికి చేరుకున్నారా ?

పాప :—సప్తమీ బుధవారం వ్రాయానికి బహు అనుకూలమైనదినం అయినప్పటికి ఆ రోజు ఉదయం సందర్భపడలేదు. ఆరోజు ముహూర్తం స్థిరపరిచాం. మా చిన్న కుర్రాడి పుట్టినరోజు అయింది. పండగచేసుకొని భోజనాలుచేసి బయలుదేరుతేకాని వల్లకాదని ఆడవాళ్ళు పట్టవట్టేరు. ఆ ఉదయాన్నే బయలుదేరితే దొంగలమర్రి మధ్యాహ్నమే దాటిపోదుము. భోజనాలుకాగానే బయలుదేరుదామని బళ్ళకట్టించి తీరా ఎక్కపోయేటప్పటికి వెధవముండ యెదురుగుండా వచ్చింది. మళ్ళీ రోపలికి పోయి అరగంటనేపు ఆగేము. అప్పుడు బయలుదేరినా దీపాలుపెట్టకముందే దొంగలమర్రి దాటేవాళ్ళం. మళ్ళీ వీధిగుమ్మంలోకి వచ్చేటప్పటికి ఒంటిబ్రాహ్మణుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు : మళ్ళీ కొంతనేపు అలస్యంజరిగింది. ఇది ఇల్లాచేస్తుంటే లాభంలేదని వీధిలో యెవడూ నడవకుండా జాగ్రత్తపెట్టి, పొరుగింట్లోనుంచి ఒక ముత్తైదు ఎదురుగుండా వచ్చేటట్టు బందోబస్తుచేసి చటుక్కున బందెక్కొం. ఎంత మంచి శకునంచూచి బయలుదేరినా లాభం లేకపోయింది. రాత్రి 10 గంటలకు దొంగలమర్రివద్దకు జరుస్తూ చేరుకున్నాం. మేము జడిసినట్టుగానే యెల్లాగ్రహించారోగాని, దొంగలు సమయానికి వచ్చి నగలన్నీ యెత్తుకుపోయినారు. మంచి శకున బలంవల్ల ప్రాణాలకు అపాయంలేకుండా బ్రతికి బయటపడ్డాం.

కామ :—దాని ముండామోసినసొమ్ము : అందుకు విచారమెందుకండీ ? ప్రాణాలు దక్కుతే మళ్ళీ సొమ్ము గణించుకోలేం ? శలవుదినాలు అతిక్రమించి వచ్చారని ఆ దొరముండాకొడుకు అక్రమంగా పనితీసివేయడం చేత ఎల్లకాలమూ జరిగే జీవనానికి భంగం కలిగించి నాకు చాలా విచారంగావుంది. ఐనా, తమకేమి, మహారాజులు : ఇదివరకు సంపాదించిన దాంతోనే జీవనం చేస్తారు.

పాప : — నాకు ఏలినాటి శనివుందని జ్యోతిష్కులు చెబుతూవచ్చారు. ఇదీ దానిఫలం. మొన్న మళ్ళీ. నేను జాతకం చూపిస్తే నీకు యేడాదిలో దశనష్టం వస్తుందని చెప్పాడు. అదంతా దాఖలా యిస్తుంది : ఉండండి. ఆడుగో : మా అబ్బాయి స్కూలునుంచి వస్తున్నాడు. వాడు శకునాలూ, గికునాలూ లక్ష్యంచేయక బయలు దేరాల్పిందని నాతో చెడపోరాడు.

(సుబ్బారావు ప్రవేశం.)

కామ : — చిన్నవాడికి యీ సంగతులన్నీ ఏంటెలుసండీ ? అందులోను యిస్కూళ్ళల్లో చదువుకునే వాళ్ళకు దేవుడూ, దయ్యం; వారం, వర్షం, బొత్తిగా ఏమీ అబ్బిరైదండీ! సంసారం మీదబడితే అప్పుడు అన్నీ తెలుస్తాయి.

సుబ్బా : — ఇక మామీద ఎన్ని సంసారాలు పడ్డా యిప్పుడు తెలిసిందానికంటే యీ విషయంలో యెక్కువగా తెలియనబ్బరలేదు.

పాప : — కుర్రాడు. వాడితో ఏమిటిగాని, ముందు చేయాల్సిన పనేమిటో బాగా ఆలోచించి నెలవియ్యండి.

కామ : — ఏముందీ : శని చాలడుగనుక నవగ్రహ జపంచేయించి బ్రాహ్మణచే గ్రహశాంతి చేయించడం వకటి. అందునిమిత్తమై దశవిధ దానాలూ హోమాలూ, చేయించడం రెండవవని. అటుతర్వాత మీశక్తికొద్దీ రెండువందలమందికో, మూడువందలమందికో సద్బ్రాహ్మణకి సంతర్పణచేసి ఏదో మీకు తోచినంత సంభావన యివ్వొచ్చు !

సుబ్బా : — వద్దు నాన్నగారూ : మీరిక యిలాంటి పాడు ఖర్చులేమీ పెట్టుకోకండి. బ్రాహ్మణులెలాగైనా మీచేత పది డబ్బులు ఖర్చుపెట్టించి దిట్టంగా భోజనాలుచేసి దక్షిణలు పుచ్చుకొని ఎలాగైనా తాము దాగుపడేటందుకు చూస్తారు. నామాటలువిని మీరు జపాలూ, తపాలూ కట్టివేయండి. దొర అనుగ్రహం సంపాదించడానికి గట్టి ప్రయత్నం చెయ్యండి. మీరు లంచాలు తీసుకుంటున్నారని దొర వివదంచేత యిల్లాచేసి వుంటాడు. ఇక్కడ దొరకు అనుగ్రహం రాకపోతే యీ బ్రాహ్మణకు పెట్టే సొమ్ము పెట్టి చెన్నాపట్నం వెళ్లి అప్పీలుచేసుకుంటే తప్పకండా కార్యం గట్టెక్కుతుంది. ఈవారాలూ, వర్షాలూ చాదస్తమంతా మావి, నేను మొత్తుకున్న ప్రకారం విదియనాడే బయలుదేరినట్టయితే యీ చిక్కులన్నీ దాపురించేవికావు. నీ ఉద్యోగం పూడేదీకాదు.

పాప : — అలాఅనటం తప్పురా అబ్బాయి. జ్యోతిషం బొత్తిగా కొద్దెయ్యకూడదు. మన సొమ్ము కొంత బ్రాహ్మణులవొళ్లో పడితేనేగాని మనం యేం అపీలుచేసినా లాభముం

డదు. నవగ్రహాల జపంతోబాటు యివ్వాలనుంచి సూర్యవమస్కారాలుకూడా చేయిద్దామా ?

కామ :—పాపయ్య పంతురివారు కేవలమూ బ్రాహ్మణ్యులు. వారికి తెలియనిదేముందీ? బ్రాహ్మల కెంతయిస్తే భగవంతుడంత సంతోషిస్తాడు. భగవంతుడు సంతోషిస్తే సమస్త కార్యాలకూ విజయం కలుగుతుంది: అబ్బాయ్! నీవింకా బొడ్డాడని పిల్ల వాడివి. నీకింకా మంచిచెడ్డా తెలియదు, పూరుకో:

సుబ్బా :—మీకన్నీ మహాతెలుసు! ఇదివరకు బ్రాహ్మలకు పెరుతూనచ్చిన ఫలం నేటికి యిల్లా కనపడిందికదా! (తండ్రితో) నేను చెబుతే వింటారుగనకనా! చెయ్యండి. మీయిష్టం వచ్చినట్టు చెయ్యండి: ఎప్పటికైనా విజయం తెలుసుకోలేకపోతారా ? (అంటూ వెళ్ళిపోతాడు)

— తెర —

శిశు ప్రోషణము

(రాచూరి రామయ్య పంతులుగారు, భార్య కనకమ్మ ప్రవేశిస్తున్నారు)

రామయ్య :—ఓనీ పాడురండా : వీకేంచేటుకాలం వచ్చిందే ? పిల్లవాణ్ణి అల్లా కొట్టి యేడ్చిస్తున్నావ్ ?

కనకమ్మ :—మీక స్తమానం నన్నాడిపోసుకోవడంతో కేసరిపోతోంది. అల్లరిచేస్తే పిల్లవాణ్ణి కొస్తా ఆ అని అదమాయించడానికి వల్లకాదు. ఏమైనా అంటే పెద్దపులిలాగ మీద పడతారు. నేనన్నిటికీ దవడలు దగ్గిరగా నొక్కుకొని సగం చచ్చి పడివుంటాను. నేను లోకంలోవాళ్ళ పెళ్ళాలవంటివాన్ని బతే మీరు నన్ను ఒక్క నిమిషం బతక నియ్యకపోదురు :

రామ :—పిల్లవాడు నిజంగా అల్లరి చేసినప్పుడు యేమైనా శిక్షచేస్తే నేనుమాత్రం ఎందు కంటాను ? ఇప్పుడు వాడేంసేరం చేశాడు చెప్పు ? చెప్పుచెప్పున బదులేళ్ళూ అంటు కునేటట్లు వాడి వీపుమీద అలా చరచావు. వాడుచేసిన తప్పిదం ' ఆమ్మ తల మీద నీళ్ళుపోసిందని చెప్పడమేనా ? మరేమైనా ఉందా ?

కన :—అదిచాలదూ ? ఇంకా ఏం తప్పిదంకావాలి ? అడవాళ్ళకు మొగవాళ్ళతో చెప్ప కూడని రహస్యాలు ఎన్నయినా వుంటాయి. వేరెడు బెడవలేడు : ఇప్పుణ్ణుంచి గడుగ్గాయతనం నేర్చుకొని రహస్యాలన్నీ యిల్లా చెబుతూఉంటే, ముందు వీడేం అక్కరకువస్తాడు ? మీకు నామీద కోపంరావడానికి పూరికే ఆమ్మ తలమీద వన్నీళ్ళు పోసిందని చెప్పటమేనా ? ఎందుకుపోకానో ఏమైనా చెప్పాడా :

రామ :—ఎందుకుపోకానో ఇప్పుడు నువ్వు చెబుదూ ? విని సంతోషిస్తాను :

కన :—నా మాటంటే మీకు వేళాకోళాలూ, వెక్కిరింతలూనూ : వాళ్ళుచేసే అల్లరిపనులు కనబడవు. నేనేమైనా అంటే నానోరు అందరికీ వినబడుతుంది. వాడు పనిగట్టు కొనివెళ్ళి చొడ్లో దాసీదాని కొడుకును ముట్టుకున్నాడు. తలనిండా నీళ్ళుపోయ కుండా బ్రాహ్మణజన్మ ఎత్తినతర్వాత వాణ్ణి కూద్రకూడు ఎల్లా తినవివ్వనూ ? అదికాకుండా వాడు అమట్టుగావచ్చి పరుపు మంచం ముట్టుకొని బట్టలన్నీ మ్రోల వడేస్తే అవన్నీతడివి ఆరెయ్యలేక చావాలి. పాతాళలోకంలో వున్నాయి : నూతిలో

నుంచి చాడెడునీళ్ళు పైకి పెకిలివచ్చేవరకు పేగులు తెగిపోతై. అడవాళ్ళకుండే కష్టాలు మగవాళ్ళకేం తెలుస్తాయీ ?

రామ : — నీకు ఎన్నివిధాల బోధించినా చాడస్తం అవగించింతైనా వడలేదు. చిన్నపిల్లవాడు కూర్చున్న ముట్టుకుంటే ఎంతో బట్టలన్నీ తడిసి ఆరెయ్యాలా? నీవు రోజుకు మూడుసార్లు తమపుతూవుంటావు గనుకనే చీకిపోయి బట్టలన్నీ మూర్జాళ్ళకే మళ్ళీ చినిగిపోతూవుంటాయి. ఈ యింటికి జేష్టాదేవిలా పోగైనావు.

కన : — మీరు వెయ్యనండి, లక్ష అనండి ! మీకుమల్లే మైలకూడు నానోటికిపోదు. మీరు చిన్నప్పటినుంచీ మాలబళ్ళల్లో చదువుకుని కిరస్తానీవాళ్ళతో సావాసం చేస్తున్నారు గనక, మైలా మడి ఆచారం వ్యవహారం అక్కర్లేకండా అడ్డమైనవాళ్ళను ముట్టుకున్న బట్టలతో వచ్చి మైలకూడుతినడం మీకు అలవాటయింది. అటువంటి యెంగిలిమెతుకులు నాకు లోపలికిపోవు. అంచేతనే నేను మీ విస్తల్లో కూర్చోక వేరే విస్తరివేసుకొని తిని యెంగిలి విస్తరి తీసేసి తలనిండా స్నానంచేస్తా.

రామ : — నీవు ఎన్ని స్నానాలన్నాచెయ్యి ! మూడేళ్ళకుర్రవాణ్ణి రోజూ చన్నీళ్ళల్లో మూడేసి స్నానాలు చేయిస్తూఉంటే వాడికి రొంపపట్టి ముసముసలాడుతూవున్నాడు. చలివేస్తూంది. వాడివంటికి చొక్కాతొడగమంటే తొడగక ఎప్పుడూ మోడులాగా వుంచుతావు.

కన : — వాడికి పదేళ్ళు పైనపడ్డాయి గనకనా, చొక్కా వొంటిమీద వుంచడం ? చంటిపిల్లవాడూ. నన్ను గడియగడియకూ ముట్టుకొనేవాడికి చొక్కాఎల్లా తొడగనూ ? నన్ను వూరికే రవ్వపెట్టడమేగాని మీకు మంచి చెడ్డా తెలియదు. వాడు విమిష విమిషానికి నన్ను వచ్చి తాకుతూవుంటే మడిగట్టుకుని వంటచేసేదాన్ని నేను ఎన్ని స్నానాలు చెయ్యను ? నేను స్నానమంటే రుడియనుగాని నూతులో నీళ్ళ తోడటమంటే భయపడతాను. తిన్నగా తిరుగుతూ ఉన్నంతమట్టుకేగాని నాకు రోగంవస్తే నన్ను చూచేవాళ్ళెవరూ ? నేను యెంతచదువుకోనిదాన్ని అయినా తెలియక అడుగుతానుగాని. ఎక్కడైనా స్నానాలు చేస్తేనూ, తడిబట్టలు కట్టుకుంటేనూ రోగా రొస్తాయండీ ? అవి రావల్సిన యోగముండి ఎల్లాగో వస్తాయిగాని !

రామ : — చాల్లే, యీపాటికి వూరుకో ! నీకు పిల్లల్ని పెంచడం యెంతమాత్రం తెలియదు కదా ! ఆదమరచి నిద్రాపోతాడని పిల్లవాడికి వల్లలకుపోసే వేడినీళ్ళుపోస్తావు. వద్దంటే వినవు ! అంచేత వాడికి వర్షంతా గజ్జీ, చిడుమూ పట్టుకొంది. అది గాకుండా ఎక్కడివో మురికివి తాతబట్టలు తెచ్చి పక్కవేసి నులకమంచంమీద పిల్లవాణ్ణి పడుకోబెడతావు. ఆ మంచానికితోడు దానికింద కుంపటికూడపెట్టి పొగ

పెట్టడంచేత కిందకి జేళ్లాడుతూవున్న నులకచేరులు అంటుకొని పిల్లవాడి కాలుకాలి వుండు యిప్పటికీ తిన్నగా మానలేదు.

కన :—వాడి కాలుకాలడంగూడా నాతప్పేనా ? దైవంచేసినదానికి నేనేంచేసేది? పిల్లవాడైన తర్వాత కాలాకాలక, చెయ్యికాలక యెలావుంటుంది? పిల్లవాడికి వేడి సీక్కు పొయ్యిదంచేత గజ్జి పడుతుందంటారు. ఈ విరుద్ధం యెక్కడైనావుందా? ఇంకా అందరికంటే నేను బాలానయం! మొన్న సుబ్బిమ్మగారింట్లో యేడాది కుర్రవాడికి సీక్కుపొయ్యిమంటే నావంటివాన్ని చెంబుపట్టుకోలేకపోయినా, అడపనికి, మొగ పనికి మీరన్నింటికి మధ్య అడ్డంవచ్చి పిల్లవాణ్ణి చెడగొస్తున్నారు. పిల్లవాళ్ళకు అన్నం, సీక్కు బిలం! ఎన్నెమాట్లు అన్నంపెడితే అంతమంచిది. ‘అడవాని చేతి అర్థం, మగవాడిచేతి బిడ్డా నిలవదని చెప్పిన శాస్త్రకారుడు వెర్రివాడా? ఇక పక్కలో ఉచ్చపోనేవాళ్ళకు మురికిబిట్టలూ, పీలికలూ గాకపోతే వురికిన తెల్ల మడ తలు పక్కేసుకుంటారా!

రామ :—అన్నమంటే జ్ఞాపకమొచ్చింది. వాడికి రోజూ కూరి కూరి యేడుస్తూవుండగా నోటికి మిరపకాయరాసి యెక్కువ అన్నంపెద్దావు. అంచేత వాడికి పూదరపొట్ట పెరిగింది.

కన :—నేను అన్నం యెక్కువ పెట్టడంచేత పూదరపొట్టకాలేదు! మీరు జాతివైద్యం నమ్మి ప్రతిరోజూ ఉగ్గు పెట్టనియ్యకపోవడంచేతను, చిన్నప్పటినుంచీ అన్నం పెట్ట నియ్యక పాలుపోయించడంచేతనూ యీ పూదరపొట్ట వచ్చింది. మీరు జోక్యం కలుగజేసుకోక పిల్లవాణ్ణి నేను పెంచినట్టల్లా పెంచనిస్తే యీ గజ్జి, పూదరపొట్టా యేమైనా వుండునా?

రామ :—నువ్వు పిల్లల్ని పెంచడం మహాబాగావుంది, మన నొకరివాడి చేతికిచ్చి సాయం కాలం గాలిలో తిప్పడానికి పంపమంటే సంపన్న. నాన్నతో వున్నది లేదని చెప్ప మనీ, లేనిది వున్నదని చెప్పమనీ అబద్ధాలు నేర్చుకున్నావు. బూచివాడు వస్తాడనీ ఎత్తుకుపోతాడనీ బెదరించడంచేత భయపడి వాడు నిద్రలోకూడా ఉలికులికిపడుతూ వున్నాడు. ఉగ్గుతోనే విరికితనం రంగరించి ఇలాపోస్తే పెద్దయితర్వాత ధైర్య సాహసాలు ఎట్లా అలవడుతాయి? వాడు తిడితే పూరికే సంతోషిస్తావా? ఇక దీపాన్ని జేజే అని దణ్ణంపెట్టిస్తూ ఉండటంచేత మొన్న వాడు నిష్కారణంగా చేతులు తెగ కాల్చుకున్నాడు. నేరం చేసినప్పుడూ, చేయనప్పుడూ కూడా వాణ్ణి పూరికే కొట్టి తిడతావు. చూడు! నారాయణరావు పంతులుగారి భార్య యెలా పిల్లను విజేపంలా పెంచుతోందో!

కన :—అవిడపేరు నాదగ్గర చెప్పకండి: నాకు తలకాయనొప్పి వేస్తుంది. పండువంటి కుర్రాణ్ణి గాలిలో తిప్పకమ్మా దిష్టి తగుల్తుంది. పిట్టలు పారుతాయి, అనిచెబితే నామాట లక్ష్యం చేసిందికాదు. తర్వాత అనుభవించేటప్పుడు తెలుస్తుంది. పిల్లవాడు అప్పటినుంచి ఒక్కమోస్తరుగా పట్టినపట్టు విడవకండా ఏడుస్తూవున్నాడు. మీరు ఒక్కపర్యాయం ఎత్తుకొని వెళ్ళి సముదాయించండి. నేను లోపల పనిచేస్తున్నాను. కోవడానికి వెళ్తాను. (అని వెళ్ళుచున్నది)

— తెర —

సంపూర్ణము

